جەنگ.. تەکشاندنی خوونی عەشق لەتفەنگ ژەنگاوییەکاندا..

یوسف محەمەد بەرزنجی

تەوەردان (مداخلە)

ژانری چیرۆک و ڕۆمان نووسین لەنێو ئەدەبیاتی جیهاندا مێژوویەکی درێژ و دوورودرێژی پێشەنگی هەیە، بەڵام لە ئەدەبیاتی کوردیدا تەمەنێکی زۆر نییەو پێشەنگ نییە، ڕۆمانی نووسەرانی نێو ئێم بووارە دیارن و بەپەنجەکانی دەست دەژمێردرێن، وەک نووسەری خەمڵی دیارن، زۆرکێیش لەم نووسەرانە لە نووسەرانی جیهانی دەرکەوتوو لە بواری ژانری ڕۆمان نووسیندا تێنەپەڕیوون، واتە ئەزمونکی کامڵ و تەواویان نیە،یان بەواتای وشەی ڕۆمان نووسین نوێندی ئەدەبیی ڕۆمان نووسینیان ئاوێتەی دڕاوەی خەیان بەرفراوان و کامڵ نەکردووە، بەڵام ڕاچڵەکین و ژانری ڕۆمان نووسین لە هەنگاوناندایە و لەملە قوتڵی نووسیندا هەوڵەکانی لە سەردەستی نووسەرانی بوارو نوێندەکە دیارەو ژانری ڕۆمان نووسین هەنگاوی دەسپێکی ناوە، بە هەموو کەموو کورتیی و کەلێنەکانیەوە، بواری ڕۆمان نووسین لەدڕاوەڵا، یان لە سنووری دڕاوەی جوگرافیای ئەدەبیاتی کوردی گۆشەی دیارو هەنگاوی گرنگ و بەهێزی لە جۆرە جیاکڕاوەکانی ڕۆماندا دەسپێکردووەو پانتاییەکی باشی لەجڕەکان و نوێرەکە جیاوازەکانی ڕۆماندا بەخێی دابین کردووە، دەرفەتی چاپ وگرنگی نوسین و نووسەران لەم دەقەردا جارە بەتەواوی ئاسەکانی دەرنەکەوتوون و لەتەموژدا هاژەی سەردەرهەنانی هەیە، بەڵام وەک پێویست وگرنگی خوێندنەوە بگشتی نەبەتە کلتوور و لەدابوو نەریتە لەکاییەکانی کۆمەڵگەی ئێمە دەرنەچووە، ناشتوانین دێخ وهەلومەرج و پانتاییە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانیش بەهێند وەرنەگرین و کۆمەڵگە بەتەواوی فەرامۆش بکەین، تائێستاش لە ناو پانتایی نووسیندا ڕۆمان بەتەوای کەرەسەکانی تەکنیک و زمانی لای ئێمەو نووسەرەکانی بەتەواوی لەبوارە ڕۆشنبیرییەکەدا نەچێتە پێشەوە، بەڵکو لە سەرەتایی هەنگاوەکانیدایە، یان لە چاولەکەری و ساکاندایە بە لەبەرچاوگرتی ئەدەبیات و ڕۆمانی دڕاوەو شوێن هەنگاوی کلاسیکی دڕاوە کەووە، هەمووشی ناڕ؟ بەڵام هەنگاوەکانی باشن و خەریکە جوغزی بینی بەرەو تازەگەری هەنگاو هەڵدەگرێ و شتێکی جوانی پێومێدو ئایندەی ڕۆن بە خێی دەدەزێتەوە.

□□مان نوسی کورد، بواری □□شنبیری:
نووسینی □□مان وبوارەکەی زۆرپۆیستی بۆئەزمەن وباگراوندو پێشینەی □□شنبیری بەرفراوان هەیە، جگە لە پلۆپەی □□مانووسین و هونەرەکەی، کەواتە □□مانووس دەبێت لە هونەری □□مان نووسین شارەزایی وتاقیکردنەوەو تواناکانی لەهونەری □□مانووسیندا بەرجەستەوەو پێبەهرەوکامڵ بێت. توانای بەسەر هونەرەکدا بشکێت و کاتێک دەست بۆئێم هونەرە بەرفراوانە دەبات و ردەکاری و قوڵبوونەوەو شنوکەو لەپاڵ بەهرە هونەرییەکەیدا لە بەرچاو بگرێ، □□مانی کوردی قۆناغی وەڵامی بەبابەتەکان سادەیە و شڵەبوونەوە بەناخی بابەتەکان ودەوڵەمەندی پێزی لاوازی پێوەدیارەو لە هەندێک □□مانە کوردییەکاندا دەبینرێت، جوینەوەی زۆری تێدایە، بەیە شڵەبوونەوەو قڵبوونەوە لە بابەت و ڕایەڵەکانی □□ماندا پێویستە وە دەبێت □□مانووس وردەکاری و چڕبوونەوەی هەبێت و تێپەرین و لەکۆکردنەوە لە نووسینی □□ماندا نەکات، بەرهەمەکە نەخاتە ئامێزی چاپەوەو خوێنەر بەبابەتە سادەو خەیاڵە لاوازەکەیەوە سەرقاڵ نەکات، بەڵکو لە خەیاڵی قۆناو بابەتی چەدا خوێنەر نقوم و پەلکێش بکات و دەرفەتی سادەیی و فەرامۆشکردن نەگرێتە بەر، چڕبوونەوەو قۆڵبوونەوەی هونەری لە□□ماندا باگراوندو پێشینەی □□شنبیری □□مان نووس دەخاتە ڕوو، پیشانی خوێنەری نەوەندەکەی دەدات.

عەبدولقادر سەعید:
ئێم ناوە بەکتێبخانەی کوردی و نەوەندی ئەدەبیات و خوێندنەوە ئاشنایە، هەوڵەکانی لەنەوەندی شیعردا لەنیوەی ساڵەکانی حەفتا بەدواوە تا ئێستا دیارە، وەک کەسێکی چالاک لەنوسیندا بەتایبەتی شیعری کوردت وقەسیدەی درێژدا دەبینرێت و خاوەن ئەزمەن و تاقیکردنەوەی زۆرە، عەبدولقادر خوێنەرێکی باش شیعرەکانی وەک شیعر جۆگەی گرنگی پێدانو لەنەوەندەکەدا بەسەرکەوتووی خەی نمایش کردووەو چەندین دیوانی بەرهەمهێناوەو چاپی کردووە، زۆری خوێنەران باش دەیناسن، ژیانی عەبدولقادر لە منداڵی و مەردمندا□یدا بە ناو ئازارو برین و خەوندا گوزەری کردووە، بنەماڵەکەی و خێشی لە خەم وئازاری وەات و هەزو خەزانەکەی لەناو هەلومەرجە ناخێشکانی گەل و وەاتەکەیاندا ژیاون. نەبوونی و فرمێسک ڕشتن وقوربانی بە عەبدولقادروخەزانەکەی مەژوویەکی پەئەزمەن و تاقیکراوەی □□ژگارە، خوێنی لە بەر □□یشتووی برایشهیدی سەنگەرو خانوادەکەی هەمیشە ئێم نووسەرەی □اچ□□کاندووەو بزواندووە، ئەنفال و هەڵەبجەو وەرانکردنی گوندەکان و سوتماکردن وشەهید بوون و بەرگری وماناوەی گەلەکەی وخەباگری، هەوڵنی بەرهەمەکانتی ئۆوکەڵە ئازارەی لە

ناخیدایە لە دایک بوونی سەر لە نوێیی بەرهەمکانێتی، ئەم جگە لە شیعر دەست بە چیرۆک و ڕۆمانیش دەبات و چەندین بەرهەمی وەک پاکیزەکانی بیابان2014،ل219، فرمێسکی بەفر ٢٠١٩،ل١٧٠... پێشکەش کردووە لەنووەندو ژانری هونەری ڕۆمانووسیندا خۆی تاقیکردۆتەوە بناغەی مێژوویەکی داناوە جار جار دەست بە بابەتە مێژوویەکان دەبات، دەیانخاتە ناو ئامێزی ئەم هونەرە بەرزەوە دەیخاتە بەردیدەی خوێنەرەکانی،عەبدولقادر خۆی بە ناو مێژووی گەل ودەڤەرەکەدا دەکات،وەک شاهید دەبینرێت کارەسات و ڕووداوەکان نزیکە لە خۆیەوە دەست بە باتەکانی دەبات و سەرلەنوێ دای دەڕێژێتەوە بابەتەکان هەڵچن دەکات و وەک ئازاری نزیک لە خۆیی وگەلەکەی تعبیری لێدەکات. بەرهەمی دەهێنێت، بە نووسەر هەلومەرج و قۆناغی مێژوویی و ڕووداوەکان گرنگن وباگراوند وپاشخانی ڕۆشنبیری و خوێندنەوەش گرنگترلەوان و بەکەڵکن بە بەرهەمهێنانی بەرهەمەکان و سەر لەنوێ لێدانەوەو خستنەسەری بەرهەمهێنان بەشێوەیەکی ئیستاتیکای ئەدەبی وهونەری تازە، کە لەگەڵ تازەگەری هاوچەرخدا بگونجێت. بابەت و ڕووداو کارەسات لەدەڤەرەکەدا زۆرە، بەڵام گرنگ هەڵبژاردنی بابەت و سەلیقەی نووسەرە لەبەرهەمکانیدا کە چۆن بەرهەمی دەهێنێت و هونەرەکە بەرجەستە دەکات. زمانی نووسەر زمانێکی ئەدەبی پڕخشان ئامێزوسادەو ساکارو بێئەملاو ئەولاو پڕخیاڵ وبەگرە وگەڵەو زوو خوێنەر بە ئامێزی خوێندنەوەی بەرهەمەکەی پەلکێش دەکات و لەبەتەی خوێندنەوەدا ووشی دەکات.

تفەنگە ژەنگاوییەکان

ئەم بەرهەمە وەک ڕۆمان دوا بەرهەمی (عەبدولقادر سەعید)ە ١٣٢لاپەڕەی نیو ئەی فۆڵیۆ، لەچاپخانەی کارە لە سلێمانی ساڵی ٢٠٢٣چاپکراوە، ڕۆمانەکە لەئازارو خەمی شۆڕشی دەدوێت، بەڵام بەقوڵی تەژی و چڕی نەچێتە ناو شۆڕشو جەنگەوە، ئەو لە ناو جەنگدا گوزەردەکات، کە شۆڕشی ئێران عێراق، تەنیا لەخۆشەویستی و عەشقەکی مەجازی و کلاسیکی دەدوێت، ئەو لە ناو گەی شۆڕشو ماوەرانی و کاولکاریدا دەستی بە عەشق و خۆشەویستی عومەر-و سارا بردووە و لە ناو دورکەوتنەوەو بەیەک نگیشتندا بەیەکتری جیابوونەوەو فەرامۆشکردنی ئاوەزانی یەکتری کردووە، شۆڕشو یەخسیری جەنگ هەردوو کەسایەتییە خوێندەوارەکەی لە دوورکەوتنەوەیەکی جوگرافیدا، دوور لەچاوەوانی و ئاوینەکی قوڵدا لە یەکتری دابیوەو ئاوینەکەی نەوان عومەرو مامۆستا سارای لە بڕیک هۆشاندەتەوەو لە نائارامیدا ئەو ئاوینەی نەوان ئەم دوکەسایەتییە دوور لە چاوەوانی ڕۆژگار لە بار براوەو دووری عومەر لە ئەردووگای

یەخسیراندا نزیک کەرەج لە وەاتی ئەران مامەستا سارای لەبەهیوایی و بەئومێدی زەمانیدا هەشتەوەو عومەری فەرامەشکردووە، ئەوین وقوربووندوای پەراوێز خستووە. عومەر بەهای نەبوونی هەوا و ونبوونی عومەر لەبەرای جەنگدا، بەئومێدی بەهیوای بە سەر مامەستا سارادا باڵ دەکێشێت و لە عومەری کەمی گەشتی دیلی و دەستبەسەری جیادەکاتەوە، هاوسەرگیری لەگەڵ یەکێکی تردا هەڵدەبژێرێت.
بەڵام بەهای تێپەڕینی کاتەوە عومەر لەنامە ئەویندارییەکانیدا دەردەکەوێتەوەو بەهیوای گەیشتنەوەی بە سارا نامەکان و ئاوێتە بوونی بەخەشەویستی وئەویندارێ پردی دابەاوی خەشەویستی و ئەوینی دوور لە یەکتری دروستدەکاتەوەو مامەستا ساراش تووشی شەک و پەشیمانی دەکات لە ناو ئامێزی خەزانە نوێکەیداو لە ناو گەڕاوی ئابردوو ئایندەدا وەران و سەرگەردانی دەکات، بەڵام پاش ئەوەی لەکەتادا عومەر بەهای ئازارو ئەوین و داماننی دەرونییەوە لەدوور وەاتی هەناسەکانی دەسپەرێت و بێتەوای لەخەشەویستی و ئەوین دادەبڕێت وجەستەی تەکنە بەخاکێک دەبێت کە بەرئەنجامی خەشەویستی وئەویندارێ لەنەچنییەوەو بەسەرگەردانی ئەژگاری تێپەڕاند.

جەنگ و ئەوین

ئەم ڕەمانەی(عەبدولقادر سەعید)، پەمان دەڕێت: باجەنگیش هەبێت و مرۆڤایەتی قەناچێ بکات،خاک سوتماک بکات، بەڵام هەرگیز ناتوانێت بەچەکە ژەنگاویبەکان خەشەویستی و ئەوین لە ناو ببڕێت، بەڵکە ئەوین وعەشق وەک چەمک و بەهای نەمری هەر بەزیندوی دەمێنێتەوە، باجەنگیش تەواوبێت یان بەردەوامی هەبێت، ئەوین هەرچەمکەکی نەمرە و ئەو هەربەردەوامی دەبێت، تفەنگە ژەنگاویبەکان قوربوونەوە لەدەخی جەنگ و وردەکاریی وشرۆڤەکانی ناخاتە ڕوو، بەڵکو ئازارەکانی ڕۆحی مرۆڤ کەبەشەکی لە ئەویندا بەرجەستەیە خەی دەبێنێتەوە، لەڕەمانەکەدا دەخاتە ڕوو لێیدواوە، ئەوقوربانی وخەشەویستی دەخاتە بەردیدەی مرۆڤ و وەفای بەشەک لەمرۆڤکان وەاستگەیان بە ئەوین پەشان دەدات. بە سەروەری وسەخاوەتەوە نمایشی دەکات ، ئەوئەوینەش لە سەرەتای ڕەمانەکە دەستپێناکات خوێنەر تا نامەکانی عومەرو ئازارەکانی لە دوور وەاتیدا نەخوێنێتەوە کە بە ئەوینەکەی نووسیووە نازانیت ئازاری دابڕان و بەشایی دەرونی و ڕۆحی، بوونی بیرەوەری ئەویندارێ چییە؟ کەواتە ئەم ئەوینەش بووە بیرەوەری مرۆڤ و ناتوانێت دابڕان ودوورکەوتنەوە دروست بکات.

چاوەوانی

کارەکتەری سەرەکی ڕەمانەکە عومەر وسارایە، هەردوکیان لە ناو جەنگ وقەناغێکی مێژوویدان، کاتێک خەڵکی کوردستان هەر لەهەمان

قەناغی جەنگدا ئەنفالیان بە سەردا هات و گوندەکان وەران وسوتماک کران و زیندەوەرەکانیش وەک مرۆڤەکان لە ناوبران،ئەوانەی بەر شاڵاوەکانی ئەنفال و جەنگ کەوتن، لەزەدی خەیان دوورخرانەوەو بەکۆمەڵ لە ناو بران، ئەوانەی مانەوە هەمیشە بەدرێژی مێژوو کات چاوەڕێی ئازیزانیان بوون کەبگەڕێنەوەو پێکەوە شاد ببنەوە، بەڵام ئەوە تائێستا هیچی نەداوە کەیەکتر لەئامێز بگرن و بەیەکتر شادمان ببنەوە، هەمانی تفەنگە ژەنگاویەکانی، عەبدولقادر سەعید هەمان بیرکەو هەمان ستایل و دابڕانی لە بڕیاری ئەویندارێدا بەرجەستە کردووە، کەجەنگ هەکاری سەرکیەتی بەشێوەیەکی جیاوازتر لە ئەنفال، بەڵام جەنگ و شەڕ هەکاری دورکەوتنەوەو دابڕانێتی، دەڤەرکێش بەشەڕکان هەمیشە ئاوسەو دورکەوتنەوە، دابڕانی مرۆڤکان لەیەکتر هەرهەیە بەکەچکردن بەت یان شەڕو جەنگ وکاولکاری وسەینەوەی یەکتر، بەڵام ئەوەی ئەمنەت چاوەڕوانی و ئەوینە، دوور لەبئومێدی وهیوا، ئەمە کاکڵەی هەمانی(تفەنگە ژەنگاویەکان)ە، هیواخوازم هاوڕێی لەمێژینەم(عەبدولقادر سەعید) بەردەوامبەت و بەرهەمی جوانترمان بخاتە بەردیدەو سەرکەوتنی زیاتری بۆئاوات دەخوازم.

٢٠٢٣|٥|٢٠

مارکس و ئەنارکیزم*.. نوسینی : Rudolf Rocker.. بەشی یەکەم.. وە: زاهیر باهیر

I

بەشی یەکەم:

چەند ساڵێک لەمەوبەر پاش ماوەیەکی کەم لە کۆچی دوایی فرێدریک ئەنگلس، ئێدوارد بێرنشتاین، یەکێک لە دیارترین ئەندامانی کۆمەڵەی (کۆمۆنیتی) مارکسیستی ، بە چەند دەزگەوەیەکی سەرنجڕاکێش، هاوکاری سەرسام کرد. بێرنشتاین گومانەکانی خۆی سەبارەت بە دروستی لێکدانەوەی ماتریالیستی بە مێژوو هەروەها لە تیۆری مارکسیستی زێدەبایی/ زێدەبەها و چەبوونەوەی سەرمایە ئاشکرا کرد. ئەو تا ئەو شوێنە هێشی کردە سەر شێوازی دیالێکتیکی و بەو ئەنجامە گەیشت کە قسەکردن لەسەر سۆشیالیزمێکی ڕەخنەگرانە مەحاڵە. بێرنشتاین پیاوێکی وریا بوو، تا دوای مردنی ئەنگلسی بەساڵاچوو، دەزگەوەکانی لای خۆی دەهێنایەوە و بەاوی نەدەکردنەوە، تەنیا ئەو کاتە ئاشکرای کردن کە ئەنجامی ترسناکی لەسەر گۆ لەمشتکانی مارکسیستی هەبوو. تەنانەت لەگەڵ ئەو خۆ پاراستنەشدا هەر نەیتوانی ڕزگاری بێت، چونکە لە هەموو ئاراستەیەکەوە هێرشی دەکرایە سەر. کاوتسکی کتێبێکی دژی گومانبوونی جیاوازی ئا و بەچوونی بێرنشتاین نوسی و لە کۆنگرێی هانۆڤەردا ئێدوارد بێرنشتاینی هێژار ناچار بوو ڕایبگەیەنێت کە گوناهبارێکی لاواز و مەردووە و ملکەچی بەیاری زۆرینەی زانستی دەبێت.

هەموو ئەوانەی بێرنشتاین وتبوونی هیچ ئاشکراکردنێکی نوێی نەهێنابووە ئاراوە. ئەو، ئەو سەرەنجامانەی کە لە بەرامبەر بناغەکانی فەرکاری مارکسیستیدا دابنابوو، پێشتر بوونیان هەبووە کە کاتێک هێشتا خۆی نێردراوێکی دەسەزی کۆنیسێی مارکسیستی بوو. ئارگیومێنتەکانی کە باسی لێوە دەکرا لە ئێدەبیاتی ئەنارکیستییەوە تاڵان کرابوون، بەبێ ئاماژەکردن بە سەرچاوەکە. شایەنی سەرنج بوو ئەوە بوو کە یەکێک لە ناسراوترین سۆسیال دیموکراتەکان بە یەکجار بەکاریان بهێنێت. هیچ کەسێکی ژیر نکۆڵی لەوە ناکات کە ڕەخنەکانی بێرنشتاین لە ئێردوگای مارکسیزمدا نەیتوانی کاریگەرییەکی لەبیرنەکراو دروست

بکات: بەرنشتاین لە گرنگترین بناغەکانی ئابووری میتافیزیکی کارل مارکسی دابوو و سەیر نییە کە بەرزترین نوێنەرانی مارکسیزمی ئەرتەدۆکس تووشی شۆڕان بوون .
هیچ کام لەمانە ئەوەندە جددی نەدەبوون ئەگەر وەکو ڕاستییەك لە ناوەڕاستی قەیرانێکی گرنگتردا نەهاتنایە. نزیکەی سەدەیەك مارکسیستەکان لە پشتیارکردنی ئەو بڕچوونە نوێستاون کە مارکس و ئینگڵس دەزگەوەی ئەو شتە بوون کە پێی دەوترێت سۆسیالیزمی زانستی. هەر ئاوا جیاوازییەکی دەستکرد لە نێوان ئەو کەسانەی کە پێیان دەوترێت سۆسیالیستی یوتۆپیایی/خەیاڵیی و سۆسیالیزمی زانستی مارکسیستەکان داهێنرا، جیاوازییەك کە تەنها لە خەیاڵکانی ئەمانەی دووەمیاندا، ماکسیستەکان، بوونی هەبوو. لە وڵاتانی ئەمانداو ئەدەبیاتی سۆسیالیستی لەلایەن تیئیەری مارکسیستییەوە قەرخ کراوە، کە هەموو سۆسیال دیموکراتێک ئەوە بە بەرهەمی پوخت و تەواو ناسێنی دەزینەوە زانستییەکانی مارکس و ئینگڵس سەیری دەکات.
بەگشتی ئەم وەهمەش لەبەرچاو ون بوو : لەکێبڕکێنەوە مەژووییە مەدەرنەکان لە دژەوەی هەموو پرسیارێک ڕوونیان کردەوە کە سۆسیالیزمی زانستی تەنیا لە سۆسیالیستە کۆنەکانی ئینگلیز و فەرەنسییەوە هاتووە و مارکس و ئینگڵس تەبەنییان کردووە کە لە هەڵبژاردنی مشکی ئەوانی دیکەدا شارەزا بوون. دوای شۆڕشەکانی ساڵی 1848 کاردانەوەیەکی ترسناک لە ئەورووپادا هاتە ئاراوە: ‘هاوپەیمانیی پیرۆز’ دەستی کرد بە نواندنی تۆقێنەکانی لە هەموو وڵاتێکدا بە مەبەستی هەناسەچنینی (خنکاندنی) بیری سۆسیالیستیی، کە ئەدەبیاتێکی زۆر دەوڵەمەندی وای لە فەرەنسا، بەلجیکا، ئینگلتەرا، ئەڵمانیا، ئیسپانیا و ئیتالیا بەرهەمهێنابوو. ئەم ئەدەبیاتە نزیکەی تەواو لەم سەردەمە تەمومژاویەدا فەرامۆشکراو لەبیرچوونەوە. زۆرێک لە بەرهەمە گرنگەکان لەناوبران تا کورتکرانەوە بە چەند نموونەیەك کە پەناگەیەکیان لە ئارامیی هەندێک کتێبخانەی گشتی گەورە یان کۆکراوەی هەندێك کەسی تایبەتدا دەزیەوە.

ئەم ئەدەبیاتە تەنها لە کۆتایی سەدەی نۆزدەهەم و سەرەتای سەدەی بیستەمدا دەزرایەوە و لەم سەردەمەدا ئەو بیرکۆ بەپیتانەی کە لە نووسینە کۆنەکانی ئەو قوتابخانانەدا دەبینرێن کە دوای فەریە و سانت سیمۆن (Saint Simon ، Fourier) هاتوون، یان بەرهەمەکانی کۆنسیدرانت، دیماسی، مەی (Considerant, Demasi, Mey) و چەندانی دیکە ، مایەی سەرسوڕمانن. ئەو هاوڕێی کۆنمان دبلیو تچەرکەسۆف (W. Tcherkesoff) بوو کە یەکەم کەس بوو کە نەخشەکی سیستماتیکی بە

هەموو ئەم ڕاستیانە هێنایە ئاراوە: ئەو نیشانیدا کە مارکس و ئینگڵس داهێنەری ئەو تیئۆریانە نین کە لە مەژە بە بەشێک لە وەصیەتنامەی فیکری خۆیان دادەنرێت . [1] تەنانەت لەوە زیاتریش پێیشت کە بیسمارکیش کە هێندێک لە بەناوبانگترین بەرهەمە مارکسیەکان، بە نموونە وەکو مانیفێستی شیوعیی /کۆمۆنیست، لە ڕاستیدا تەنیا وەرگێڕانی ئازادانەیە لە فەرەنسیەوە لەلایەن مارکس و ئینگلسەوە. تچەرکەسۆف (Tcherkesoff) سەرکەوتنکی بەدەستهێنا کاتێک بانگەشەکەی سەبارەت بە مانیفێستی کۆمۆنیستەکان لەلایەن ئاڤانتی،(Avanti) ئۆرگانی ناوەندی سۆسیال دیموکراتەکانی ئیتالیا،[2] دانیان پێدا نا، دوای ئەوەی نووسەر دەرفەتی ئەوەی هەبوو کە بەراوردکاری لە نێوان مانیفێستی کۆمۆنیست و مانیفێستی دیموکراسیدا لە نووسینی ڤیکتۆر کۆنسیدرانت (Victor Considerant) بکات، کە دەرکەوتنی پێنج ساڵ پێش بڵاوبوونەوەی نامیلکەی مارکس و ئینگڵس بوو.

نوسینی : Rudolf Rocker
ساڵی 1925

و: زاهیر باهیر

.....

*وەرگێڕانی ئەم وتارە بە مەبەستی چڵەحانەی نێوانی مارکسیەکان و ئانارکیستەکان نییە بەڵکو بە ڕوونکردنەوە یا تیشك خستنە سەر هەندێك لایەنی تاریکی دوو کەسایەتی زۆر گەورەیە کە مارکس و پرۆدۆنە . بەتایبەت مارکس کە مارکسیەکوردەکان بە ئاگای ئەوە نین کە مارکسی لاو ، لاوکی یاخیی ، کۆمۆنیست بووە، بەڵام مارکسی بە تەمەن ڕادیکالییەکەی وردە وردە کاتێ دەبێتەوە تا ئەو جێیەی کە خەباتی پڕۆلیتاریا بەرەو پڕۆلەتاریزم دەبات .
بەڵای من زۆرەوە کە مارکس وەکو خۆی کە بووە ببینین، نەك وەکو ئەوەی کە دەمانەوێت .

[1] W. Tcherkesoff: Pages d’Histoire socialiste; les precurseurs de l’lnternationale.
[2] The article, entitled “Il Manifesto della Democrazia”, was first published in Avanti! (Year 6; number 1901, of 1902).

دەڤژی هەیە

.....

خوێندنەوەی کتێبی (هێزی بیر کردنەوە)ی پێنا سەعید.. جەودەت سەفی

دوای ئەوەی کە چەند لاپەڕەیەکم خوێندەوە لە کتێبی (هێزی بیر کردنەوە)، هەستم کرد بە دووبارە گەڕانەوەی زەردەشت بێ نێو کوردان بێ بانگەشەی هەنگاونان بەرەو مرۆڤی باڵا. بەڵام با جارێ ئەوەتان بێ باس بکەم کە من چۆن پێنا سەعیدم ناسی.
تا دوو ساڵ بەر لە ئێستا پێنا سەعیدم نەدەناسی. تەنها چەند ئارتیکلێکی ئەو پیاوەم خوێندبۆوە لە سایتە کوردیەکان. بەڵام بە ڕێکەوت هەردووکمان خەمان لە گرووپێکی واتساپی نزیکەی 80 کەسی دا دێزیەوە کە هاوڕێیەکمان بێ گفتوگۆکردن و ڕا گەیێنەوە لە دێزی کورد دروستی کردبوو. لەو گرووپە دا من پرسیارێکم کرد کە بریتی بوو لە : ئایا لەمەودوا کورد دە بێ چ شتێکی جیاواز بکات بێ ئەوەی لە خەباتی ئایندەمان سەرکەوتوو بین؟ وەڵامێکی، بەبۆچوونی من، زۆر خێرا لەلایەن یەکێك لە هاوڕێیانی گروپەکە کە ناوی پێنا سەعید بوو هات کە بریتی بوو لە : (ئەگەر ئیرادەمان هەبێت! ئیرادە!). منیش لەو وەڵامە خێرایە زۆر پەست بووم. چونکە، بەبۆچوونی من، ئەمە دەمێکە گومان لە وشەی ئیرادە بووە. دوای ئەوە کورد ئیرادەی سەرکەوتنی هەیە و سەدان قوربانیشی بێ داوە. بەڵام پرسیارەکەی من ئەوە بوو کە ئایا چ شتێکی جیاواز دەبێ بکەین جگە لە ئیرادە؟ ئیتر لەیەك تێنەگەیشنێکی وا ڕووی دا کە من دڵم لەو برادەرەی کە نەمدەناسی خەریك بووبشکێ. بۆیە بێ یەکەمجا پەیوەندیم لەگەڵدا بەست بە تەلەفۆن و هەوڵم دا هۆکاری دڵ ئێشیەکەم تێبگەم. هەبەتە بە بۆچوونی خۆم وام لێك دەدایەوە کە ئەو پیاوە هەر لە خۆیەوە و بەبێ بیر کردنەوە و تێگەیشتن لە ناوەڕۆك و ئامانجی پرسیارەکەی من وەڵامێکی زۆر خێرای داومەتەوە کە ئیتر مەجالی بیر کردنەوەی نەهێشت بێ هاوڕێیانی تر کەوەڵامی پرسیارەکەی من بدەنەوە. ئیتر کە بە تەلەفۆن قسەمان بەیەکەوە کرد و گومم بۆی شل کرد، تێگەیشتم من چەندە بە هەڵە لەو پیاوە تێگەیشتووم. بۆم دەرکەوت کە من وا خەریکە لە لایەکەوە لەگەڵ کەسایەتیەکی ڕۆشنبیر و دەروونناسێکی

باڵا و شارەزا لە فەلسەفە و لە تیۆریە کۆمەڵناسیەکان، لەلایەلی تڕەوە کەسایەتیەکی ناسك و بەهێز و لەسەرخۆ و گوێگر و موتەوازیع لەپەیوەندی دام. ئیتر دوای ئەوە زانیم کە چەندان کتێب و ڕۆمان و لێکۆڵینەوەشی نووسیوە بە کوردی. لەو کاتەوە بووین بە هاوڕێ و بەردەوام بە تەلەفۆن قسە دەکەین و بیرو ڕای خۆمان لەسەر بابەتە گرنگەکان دەگۆڕینەوە. ئەو تەجروبەیە ئەوەی نیشان دام کە من وەکو کوردێك چەندە دژ شکاوم و دژ بریندار و هەستیارم بەڵێ ئەوەی هەستی پێ بکەم و بەڵێ ئەوەی بزانم بۆ؟ خەریك بوو پێڕا سەعید لە بیر کردنەوەی خۆم دا بکەم بە دووژمنێکی خۆم! سەیرە! کەچی دوای دیالۆگ و گوێ لەیەکتر گرتن ئەو دەعبا زلەی لە خەیاڵی خۆم درووستم کردبوو تەنها ئەنجامی پەروەردە و بریندە قووڵەکانی ناخم بوون کە هەندێکیان لە باب و باپیرانمەوە بۆم ماونەتەوە کە ئەمرم پێ دەکەن: (هەر کاتێ کەسێك لێت تێنەگەیشت یان هاوڕات نەبوو ئەوا دووژمنتە!).
ئەمڕۆ لە خوێندنەوەی یەکێك لەو کتێبەکانی کاك پێڕا سەعید تەواو بووم، کە بریتیە لە (هەزی بیر کردنەوە)ە. ئەو کتێبە کارێ گوستاق یوونگ ی بە بیر هێنامەوە کە چۆن هەموو ژیانی خۆی تەرخان کرد بۆ گەڕان بەدوای خۆ یان خود یان من، پێڕاش وەکو وڕێ و دڵوانە دەگەڕیت بە دوای خۆی دا و وەکو دەروێشێك لە هەموو دەرگاکانی سپیریتوال و فەلسەفەو دەروونناسی و کۆمەڵناسی و نۆرۆساینس و هتد دەدات و بە دوای وەڵامی پرسیارێك، تەنها یەك پرسیار دا دەگەڕێت، کە بریتیە لە (من کێم؟).
بەر لە هەموو شتێك، دەبێ دان بەوە دا بنێم کە فیدباك یاخود نووسینی ڕایەك لەسەر ئەو کتێبە کارێکی ئاسان نیە، هەروەکو خوێندنەوەی ئەو کتێبە کارێکی ئاسان نیە. چونکە هەروەکو نووسەر خۆی بەتەلەفۆن پێی گوتم: (من بۆ نووسین دەنووسم نەك بۆ خوێنەر. بۆیە من چۆن بیر دەکەمەوە ئاواش دەنووسم. دوای ئەوە دەڵێ: من بە دوای بیر کردنەوەی خۆم کەوتووم نەوەك دوای خوێنەر)!!!!!
پێڕا بەدوای بیر کردنەوە دا وڕێ بووە. بۆیە سەختە بۆ من کە بتوانم بچمە نێو جیهانی ئەو و بە تەوازوعەوە شتێك بنووسم لە سەر کتێبێك کە شەونخوونی و ماندووبوونێکی زۆری پێوە دیارە. کتێبێك کە پێە لە کۆڵانی تەسك و تاریك و کون و قوژبنی شەوەزەنگی قووڵایی ناخ و دەدەروونی پێڕا سەعید؛ کەسێك کە دەگەڕێت بە گەیشتن بە ئاستی مرۆڤی باڵا!
بە ڕاستی کەم کتێبی کوردیم خوێندۆتەوە کە بە قەد ئەو کتێبە چڕ و پڕ بێت و سوودی وەرگرتبێت لەو هەموو سەرچاوانە، نەك تەنها لە یەك گۆشەنیگاوە. ئەو کتێبە هەوڵی داوە لە دەرگای هێز و توانای

بەسنووری بیر کردنەوەی مرۆڤ بدات بۆ هەنگاو نان بەرەو جیهانی تاریکی تاك. پۆپا سەعید وەکو دەروونشیکەرەوەیەك نەهاتووە کار ئاسایيمان بۆ بکات و ئاوڕمان بکات تەنها لە دەروازەی دەروونناسی و بچوونەکانی فرۆید و ژان پیاژێ و کارڵ ڕۆجەر و ئێریکسۆن سەیری بابەتەکان بکات. بەکو هەوڵی زۆری داوە و زەحمەتی زۆری کێشاوە کە دەستز بێت بۆ کەراکتەری ئاژەزی بابا تەکە کە کەسایەتی و کاراکتەری تاکی مرۆڤە. بۆیە هاتووە سوودی لە لێکۆڵینەوەی زانستیەکانی تریش وەرگرتووە وەکو بۆچوون و بنەماکانی فەلسەفی و کۆمەناسی و کولتووری و سیاسی و ئابووری و نۆرۆلۆگی و هتد. هەبەتە ئەوە بەڵاستی جێگەی وەستان و پرسیار کردنە کە نووسەر بۆ ئەوەی بتوانێ خۆی لە بابەتەکە تێبگات، چەندە زەحمەتی کێشاوە و چاند کاتی بەسەر بردووە بە خوێندنەوەی چڕ و بە زەینانەی دەیان کتێب و نووسرا و و لێکۆڵینەوە و جگا لە ئەبسترقایشنی خودی خۆیشی لە ڕووگەی کارەکایەوە وەکو دەروونشیکەرەوە لەو نەخۆشخانە دەروونیەی دانیمارك کە کاری تێدا دەکات. ئینجا نووسەر هاتووە بەشێوەیەکی ورد و پڕفیشێنالانە و ئەکادیمیانە سوود وەردەگرێت لە تیۆریەکان بۆ شیکردنەوەی بیرکردنەوەو هەسوکەوتی تاك بە گشتی و تاکی کورد بە تایبەتی. ئەوەش هەوڵێکی زۆر بوێرانەیە. چونکە نووسەر تەنها وەکو ئەبسترقەر نەوەستاوە وێنەی شتەکانمان بۆ بگوازێتەوە. بەکو هاتوە دەست و پێیەکانی خۆی خستێتە نێو قوڵکی خەستەوە و هەوڵستێکی ڕەخنەگرانە وەردەگرێ و هەست بەوە دەکەین کە چەندێ پۆپا سەعید تاك و کۆمەڵ و نیشتمانی خۆش دەوێ و بۆی دەسووتێ و هەوڵ دەدات کە تاکی کورد لە کێت و بەندی بڕماوەیی هەستکردن بە بچووکی و کەمتر لەوانی تر و نەمانی هیوا بەڕ سەربەخۆیی کوردستان ڕزگار بکات و وەکو ئەوەی زەردەشت دووبارە گەڕابێتەوە خۆی دەکات بە مەم بۆ ڕووناك کردنەوەی ڕێگا تاریکەکان بۆ تاکی کورد کە چۆن ببن بە مرۆڤی باڵا. ئەو مرۆڤەی کە بە بۆچوونی نیچە بەرپرسیارێتی فەوزا و بێسەروبنی ناوەوەی خۆی دەگرێتە ئەستۆی خۆی و بەبێ ئەوەی بیانشارێتەوە جلەوی ئەسپی لایەنە تاریکەکانی دەروونی خۆی دەگرێتە دەست، وە ئەو کاتە دەبێ بە مرۆڤی باڵا کە توانی لایەنە دژ بەیەکەکانی ناوەوەی خودی خۆی کۆنترۆڵ بکات و خاڵی هاوسەنگیان بۆ بدۆزێتەوە.

پۆپا سەعید هەوڵ دەدات لە گەڵ خۆیدا بمانبات بۆ سەفەرێکی هات و نەهاتی نێو پۆپسەی گەڵان بەدوای خۆدا،یان بەدوای خود، بۆ گەیشتن بە خود و بە تاکەکانی دەوروبەر و بە کۆمەڵ. داوەتمان دەکات بۆناو جەهەننەمێك کە بە بێ ئاگایانە و بەبێ ئەوەی هەستی پێ بکەین کە خۆمان لە ناوی دا دەژین! چونکە نووسەر پێی وایە و

دەشیسەلمێنیت کە تەنها بە قبووڵکردنمان بە چوونە ناو ئەو جەهەننەمە و پێ خستنە ناوییەوە دەتوانین بگەڕێین بەدوای (من) دا.چونکە ئەنستانسی (من) وون بووە و پێشاوەتەوە لەژێر پاڵەپەستۆی ئەنستانسی (منی باڵا) کە بریتیە لە پاڵەپەستۆ و چاوەڕوانی ناهۆشیاری دەستەجەمع کە کولتووری دەورو بەرو پەروەردە و تەجروبەکانی تاك لە منداڵییەوە پەیکەری دەروونی تاکیان وێنە کردوە. چونکە دڵزینەوەی (من) ووبەووی ئاوێنەی خودی خۆمی ئاستەقینەم دەکاتەوەو، ئەو کاتە، تەنها ئەو کاتە ئاگەم بێ ئازاد دەبێ کە چەند سەرەداوێك بدزمەوە کە لەوانەیە بمبەن بەرەو ناسینی خود، خۆ، من!
پۆڵا سەعید، پشت دەبەستێت بە نیچە و کانت، هەروەکو زەردەشت بانگهێزمان دەکات کە ویستەکانمان (ئیرادەکانمان) یاسایەکی بنچینەییان بێت ، وەك پرەنسیپێکی یونیڤرسال. واتە ویستەکانمان لە قازانجی هەموو مرۆڤایەتی دا بن.
بە بروای من ئەگەر هەموو تاکێکی کورد بە زەینەوە (هۆزی بیر کردنەوە) بخوێننەوە ئەوا هەنگە جموجۆڵێکی دەروونی تیایان دا درووست ببێت کە ببێتە هۆی بیر کردنەوەیەکی جیاواز. بیرکردنەوەی جیاوازیش بەرەو ووشەو کرداری جیاوازمان دەبات.
من زۆر سوپاسی کاك پۆڵا سەعید دەکەم. چونکە لەو باوەڕەدام توانی لە ڕێگەی ئەو کتێبەی دا وەڵامی پرسیارەکەم بداتەوە کە لە جیهانە جەهەننەمییەکەی ناخم لەجیاتی ئەوەی دڵخۆش بم بە وەڵامەکە، خەریك بوو دووژمنێکی وەهمی بێ خۆم درووست بکەم و کاك پۆڵا بکەم بە هۆکار و سەبەب کاری ناڕەحەتییەکەم. چونکە بەڕاستی خۆخستنەوە ژێر پرسیار کارێکی سەختە. شەڕ کردن لەگەڵ لایەنە دژ بەیەکەکانی قووڵاییە تاریکەکانی ناخی خودی خۆت زۆر ئازایاتی و بوێری زیاتری دەوێت لە شەڕ کردن لەگەڵ دووژمن. بەڵام کتێبی هۆزی بیر کردنەوە سەرەداوی چۆنێتی شەڕکردن و سەرکەوتن بەسەر کۆت و بەندە ناڕاگایییەکان دەداتە دەست خوێنەر. ئیتر تاك ئازادە لەوەی کە دەیەوێ یان نایەوێ ئەو شەڕە بکات.
من وەکو شارەزایەکی پەروەردەیی، پێشنیاری ئەوە دەکەم بە وەزارەتی پەروەردەی هەرێمی کوردستان کە کتێبی هۆزی بیرکردنەوەی پۆڵا سەعید کاری لەسەر بکرێ و ببێت بە سەرچاوەی وانەی پەرەپێدانی کەسی لە قوتابخانەکانی سەرەتایی و ناوەندی و دواناوەندی کوردستان بۆ قوتابییەکان و هەروەها بۆ مامۆستایەکانیش. ئەگەر ئێمە تێوی بیری جیاواز لە کڵگای مێشك و دەروونی منافەکانمان دا بڕوێنین، ئەوا بە دڵنیاییەوە داهاتوویەکی جیاواز چاوەڕوانیان دەکات.

جەودەت سەفی
ناوەڕۆکی کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی
20.05.2023 ژنێف

دەستنیشانکردنی شێواز لە ڕێتمی ناوەوەی کۆرتە چیرۆکی ‘گیاندان’.. عبدالسلام اسماعیل صادق

شێواز style)):
ئەگەر بۆ گشتی باسی شێواز بکەین، دەتوانین بڵێین: هەر کەسێک کۆمەڵێک شێوازی تایبەت بۆخۆی هەیە، بۆ نموونە: شێوازی نانخواردن، قسەکردن، بۆ ڕێگادا ڕۆیشتن، سەیرکردن… بۆ گشتی هەر مرۆڤێک شێوازی هەڵسوکەوتکردنی خۆی هەیە لە هەموو لایەنەکانی ژیانداء دەشکرێت شێوازی کەسێک بۆ شێوازی کەسێکی تر بچێت، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەر کەسێک بەهۆی چەند شتێکەوە کە دەکرێ بڵێین شێوازی ئەو کەسەیە، دەتوانرێت بناسرێتەوە. ئەگەر لە ڕووی ئەدەبەوە سەیری شێواز بکەین و هەوڵبدەین پێناسەیەکی بۆ بکەین، دەتوانین بڵێین جۆرە پێناسەی بکەین و بڵێین: شێواز بریتییە لە شێوە جیاوازەکانی ماماڵەکردنی زمان (٢). شێواز لە ئەدەبدا سەروکاری لەگەڵ زمانە، ئەو زمانەی کە ئەدیب بەکاریدەهێنێت، شێواز لێو زمانە دەردەهێنرێت (شێوازی ئەدیبێک لە زمانەکەیەوە دەردەکەوێت).
دەتوانرێت شێواز لە سێ ڕوانگەوە دیاری بکرێت، ئەوانیش بیتیین لە: نووسەر، خوێنەر و دەق (٢). ئەوەی کە پەیوستە لەبارەی نووسەرەوە بیزانین، فکری نووسەرەکەیە، مارکسی، ئیسلام، بەدینە، لە چ ڕوانگەیەکەوە سەیری ژیان دەکات…تاد. ئەوەی ڕاستی بێت لە پشت مەدەرنیزم، نووسەر لە دەق دادەبڕێت و هیچ پەیوەندی بە دەقەکەوە نامێنێت. هەرچی خوێنەرە، پێگەیەکی گرنگی هەیە لە دیاری کردنی شێواز، لە پشت مەدەرنیزمدا دەخێکی نوێ دێتە پێش، ئەویش گرنگیدانە بە خوێنەر؛ خوێنەر بەیە گرنگە، چونکە ئەگەر دەقێک

بۆنین و کەمەک خوێنەر شەوازی ئەو دەقە دیار بکەن، دەبینین جیاوازی هەیە لە نێوان هەموو ئەو شێوازانەی کە خوێنەرکان دەستنیشانیان کردووە و دەریانهێناوە. لەگەڵ ئەوانەشدا لەگەڵی دەقیشەوە دەتوانین شێواز دیاری بکەین، وەکو: زمانی دەق، ستەکان لادانەکانیان چین و چۆن، وەسفەکان چۆن و واتاکانی چین، هەموو ئەوانە دەچنە ناو ڕوانگەی دەقەوە.
دەشێت شێواز بەپێی ڕەگەزەکانی ئەدەب-یش دەستنیشان بکرێت، کە بریتیین لە ڕەگەزەکانی: زمان، بیر، سۆز و جوانکاری (٣).
شێواز سێ ئاستی هەیە، کە بەهەی ئەو ئاستانەشەوە دەتوانین شێواز دیاریبکەین، کە ئەوانیش ئاستەکانی ڕیتم، پێکهاتە و دیلال-ە (٤). لە ئاستی ڕیتم، ڕیتمی دەرەوە و ناوەوە هەیە. ڕیتمی دەرەوە بە زەری خێی لە کێش و سەروا دەبینرێتەوە؛ ڕیتمی ناوەوە-ش پەیوەندی بە دەنگ، بەگە، وشە، دەستەواژە و ستەوە… هەیە. لە دوای ئاستی ڕیتم ئاستی پێکهاتە هەیە، کە بە گشتی ڕەخستنی ستەکان، کورتبڕی، درێژدادڕی، پێش و پاش خستنی وشە، پەیوەندی نێوان ستەکان و هاوئاهەنگی نێوان ناونیشان و کەی گشتنی دەقەکە… دەگرێتەوە. ئاستی دیلال کە کۆتا ئاستە، هەرسێ ئاستەکەی ڕەوانبێژی دەگرێتەوە، کە بریتیین لە: ڕووبێژی، واتاناسی و جوانکاری، لەگەڵ لادانەکان و لایەنی هزری و دەرونی ئەدیب… ئەوەی گرنگە بیەەم، ئەو ئاستانە لەیەکتر دابڕاو نین، بەڵکو پەیوەندیەکی تەواویان بە یەکترەوە هەیە و تێکەڵ بە یەکتر دەبن.
ڕیتمی ناوەوە لە کورتە چیرۆکی ‘گیاندان’؛ ئەدیب باسی پەیوەندی عاشقانەی نێوان دوو دەدار، ژوانی نێوانیان، لەیەک دابڕانی ئەو دوو عاشقە دەکات، کە چۆن سەربازەکان دێن و بەسەر گوندەکەیاندا دەدەن و تاڵانکاری و کاولکاری دەکەن و کچانی ئەو گوندەش دەبەن و دەستدرێژیان دەکەنە سەر و لە بیابان زیندە بە چاڵیان دەکەن، کە یەکێک لەو کچانە فاتم-ی مەعشوقە. بەو جۆرە ئەو دوو عاشقە بۆیەکتر ناگەن و دیداریان دەچێتە قیامەت.
لەم کورتە چیرۆکەدا، ڕەگەزێکی زەر ڕیتمی ناوەوە لە هەردوو ڕیتمی دەنگ و وشە بەدی دەکرێت. لە ڕیتمی دەنگیشدا دووبارەبوونەوەی دەنگ و دووبارەبوونەوەی بەگە لە سەرەتا و کۆتایی وشەکان بەدی کرا، وە لە ڕیتمی وشەدا دووبارەبوونەوەی وشە و پێش و پاشکردنی وشە بەدی کرا. لەگەڵ ئەوانەشدا، دووبارەبوونەوەی دەستەواژە و ستەش بوونی هەیە.
لە دووبارەبوونەوەی دەنگدا، چەند نموونەیەکمان هەیە، کاتێک ئەدیب دەڵێت: ”من تەنها لەبەر بە کەسی دایکم بوو دواکەوتم، دەنا ئەبەزووم دەکرد منیش دوای ئەو کچێت دواتکەوتبام“.

دووبارەبوونەوەی دەنگی ‘د’ لەسەرەتای وشەکانی: دایکم، دواکەوتم، دەنا، دەکرد، دوای، دواتکەوتبام، یەتمی دروست کردوو.” نەمدەتوانی باوەبکەم تە کوژراوی، ئاوەزم توانای قبوڵکردنی ئەوەی نەبوو کە دەستانە هەبن بتوانن تەی فریشتە بخەنە چاکەوە و بە زیندوەتی داتپەشن. نەمدەتوانی هەرچەندم دەکرد نەمدەتوانی باوەبکەم تە نەماوی، هەنگە هەی ئەوەبەت کە هەحەت هەمیشە لەگەمدا بووە”. دوازدە جار دووبارەبوونەوەی دەنگی ‘ت’ یەتمەکی جوانی بەم پەگرافە بەخشیوە. ”فاتم گیان ئەگەر ئەو هەژە دایکانت دەدی چەن باوەش بە ئەمدا دەکەن، هەرچی برینت هەیە ساەژ دەبوو، تەمەنەکی درەژ بوو”. دووبارەبوونەوەی دوو دەنگی کەتایی وشەکانی: ساەژ و درەژ، یەتمەکی جوانی بەو دەە بەخشیوە.” تفەکم لەو تفەنگە بە دەساەاتەی خەم کرد”. دووبارەبوونەوەی دوو دەنگ لە سەرەتای وشەکانی: تفەک و تفەنگ، یەتمی بەم ستایە بەخشیووە.
هاوپەچ لەگەە دەستنیشان کردنی یەتمی دەنگی ئەو کورتە چیرەکە، ئامارەک بە پەگرافەکان وەردەگرین، کە چ دەنگەک لە چ پەگرافەکدا زەرترینجار دووبارە بوەتەوە. کورتە چیرەکەکە بە گشتی لە ١٤ پەگراف پەکدەت، هەر پەگرافەی دەکرەت لە ١ دەنگ یاخود زیاتریش وەکو یەتمی ناوەوە تەیدا دەرکەوتبە:
١. پەگرافەی یەکەم: لەم پەگرافەدا دوو دەنگ زەرترینجار دووبارە ببوونەوە، ئەوانیش بریتیی بوون لە دەنگەکانی ‘ت’ ٨جار و ‘د’ ٩جار.
٢. پەگرافەی دووەم: لەم پەگرافەشدا بەهەمان شەوە، هەر دوو دەنگی ‘ت’ ٢٧جار و ‘د’ ٢١جار زەرترینجار دووبارە ببوونەوە.
٣. پەگرافەی سێیەم: لەم پەگرافەدا سێ دەنگ زەرترینجار دووبارە ببوونەوە، ئەو دەنگانەش بریتیی بوون لە ‘ت’ ٧٧جار، ‘د’ ٦١جار و ‘ن’ ٦٨جار.
٤. پەگرافەی چوارەم: لەم پەگرافەدا دەنگەکانی ‘ن’ ١٩جار و ‘ت’ ٣١جار، زەرترینجار دووبارە ببوونەوە.
٥. پەگرافەی پێنجەم: لەم پەگرافەدا زەرترینجار دەنگی ‘ک’ ٣٢جار دووبارە ببووەوە.
٦. پەگرافەی شەشەم: لەم پەگرافەدا دەنگەکانی ‘ت’ ١٠جار و ‘ک’ ١٢جار زەرترینجار دووبارە ببوونەوە.
٧. پەگرافەی حەوتەم: لەم پەگرافەدا زەرترینجار دەنگی ‘م’ ٣٧جار دووبارە ببووەوە.
٨. پەگرافەی هەشتەم: لەم پەگرافەدا دەنگەکانی ‘ت’ ١٨جار، ‘م’ ١٦جار و ‘ن’ ٢٣جار، زەرترینجار دووبارە ببوونەوە.
٩. پەگرافەی نۆیەم: لەم پەگرافەدا زەرترینجار دەنگی ‘ن’ ٢٤جار

دووبارە ببووەوە.
١٠. پێڕاگرافی دەیەم: لەم پێڕاگرافەدا زۆرترینجار دەنگەکانی ‘د’ ٢٠جار و ‘ب’ ١٩جار دووبارە ببوونەوە.
١١. پێڕاگرافی یازدەم: لەم پێڕاگرافەدا زۆرترینجار دەنگی ‘م’ ٣٥جار دووبارە ببووەوە.
١٢. پێڕاگرافی دوازدەم: لەم پێڕاگرافەدا زۆرترینجار دەنگی ‘ن’ ٤٠جار دووبارە ببووەوە.
١٣. پێڕاگرافی سێزدەم: لەم پێڕاگرافەدا زۆرترینجار دەنگەکانی ‘م’ ١١جار و بزۆنی کورت ‘ە’ ٢٢جار دووبارە ببوونەوە.
١٤. پێڕاگرافی چواردەم: لەم پێڕاگرافەدا زۆرترینجار دەنگەکانی ‘ن’ ٢١جار، ‘م’ ٢٣جار و بزۆنی کورت ‘ە’ ٤٥جار دووبارە ببوونەوە.
• ئەگەر سەیر بکەین دەبینین لە زۆربەی پێڕاگرافەکاندا دەنگی ‘ت’ زۆرترینجار دووبارە بووەتەوە. کەواتە دەنگی ‘ت’ شێوازی ێیتمی دەنگیی ئەم دەقەیە. لەگەڵ ئەوەشدا، ئەم ێیتمە لەخۆ دروست نەبووە، ئەگەر دیقەت بدەین، دەنگی ‘ت’ بە زۆری لە وشەکانی: تەش، ئەوانی تریش، خەشەویستم، تف، تفەنگ، نەمدەتوانی... هەموو ئەو وشانە پێوەندی بە گێڕانەوەی دەقەکە (گێڕانەوەیەکی هەمان شت زانە)، مەعشوق و لایەنی سێیەمەوە هەیە، بۆیە لێرەدا ڕاستەوخۆ ئاستی ێیتمی دەچێتە نێو ئاستەکانی پێکهاتە و دیلال و تێکەڵ بە هزر و دەرونی ئەدیب دەبێت.
دوای دووبارەبوونەوەی دەنگ، دووبارەبوونەوەی بەگ هەیە، هەم لە سەرەتا، ناوەند و کۆتایی وشەکان: ”بۆیە کەنەشم دەبرد و دەگریام“. دووبارەبوونەوەی بەگی سەرەتای وشەکانی: دەبرد، دەگریام. ”من تەنها لەبەر بە کەسی دایکم بوو دواکەوتم، دەنا ئارەزووم دەکرد منیش دوای ئەو کەچێت دواتکەوتبام“. دووبارەبوونەوەی بەگی ناوەڕاستی وشەکانی: دواکەوتم، دواتکەوتبام. ”هەر تەزقاڵێ ئەقڕە بگرێ“. بەگی کۆتایی وشەکان ‘ڕ، ڕ’ دووبارە بووینەوە.
چەند نموونەیەک لەسەر دووبارەبوونەوەی وشە: ”من تەنها لەبەر بە کەسی دایکم بوو دواکەوتم دەنا ئارەزووم دەکرد منیش دوای ئەو کەچێت دواتکەوتبام“. دووبارەبوونەوەی وشەی ‘دواکەوتن’، کە دەڵێ ‘دواکەوتم، دوای ئەو کەچێت دواتکەوتبام’، لێرەدا ێیتمکی جوانی دروستکردووە بە دووبارەکردنەوەی ئەو وشەیە.” وایان فەرکردبووم کە خەشەویستی پاک پێوەندی نێوان ڕۆح و ڕۆحە نەک جەستە و جەستە“. دووبارەکردنەوەی دوو وشەی جیاواز ‘ڕۆح، جەستە’ ێیتمکی ناوازەی دایتە ئەو دەڵێ. ”تە دەتویست دەستم بگریت و چەژی ماچ و پێکەوە نووسانی جەستە و جەستەم فەربکەی“. لێرەدا نووسەر دەیتوانی تەنیا بڵێت ”پێکەوە نووسانی جەستەم فەربکەی“ بەڵام درێژدادەی کردووە

(کە لەرشدا دەچێتە نەو ئاستی پێکهاتە) ، لەگەڵ ئەوشدا یەتمەکی جوانی بەخشیوەتە ئەم دەڵێ. "من سەختیم زۆر کەشا، بەڵام دەزانم هەموو ئەو سەختیانەی کە من کەشاومە ناگاتە چرکەیەکی سەختیەکانی تە، چونکە هەر چۆنە بوو من خەم ئەو سەختیەم هەبەزارد". بە چوارجار دووبارەکردنەوەی وشەی 'سەختی'، یەتمی بەو هەستەیە بەخشیووە. "هیوادارم ئەو جەستە پاک و ڕوونەت کە من نەمدەوێرا پەنجەی بە بەرم، ئەو جەستە پیرۆزەت بە جەستەی ئەوان لەخن نەبووبە". دووبارەکردنەوەی وشەی 'جەستە' بووتە هەی پەدانی یەتم بەم هەستەیە. "پەم وابوو ئەو دەنگە تەنها دەنگی خەی نییە، بەکو دەنگی هەموو دایکان ئاوەتەی دەنگی بووە و گوزارشت لەو سەرکەوتنە دەکات". چوار جار دووبارەکردنەوەی وشەی 'دەنگ' یەتمەکی جوانی بەخشیووە.

هەروەک باسمان کرد، دووبارەبوونەوەی هەستە و دەستەواژەش لەم دەقەدا هەیە؛ کە ئەدیب دەڵێت: "من دەزانم بە دەستی تە بوایە بە دووی من بکەوی و بەین، بەڵام بە دەستی خەت نەبوو، بە دەستی براکانیشت نەبوو، فاتم گیان ئەوجارە بە دەستی کەسانە بوو کە هیچ مافەکیان بەسەرتەوە نەبوو" لە دووبارەکردنەوەی دەستەواژەی 'بە دەستی' یەتمی ناوەوەی دروست کردووە؛ کە دەشڵێت: "لە دەی خەمەوە دەمووت خەزگە هاست بوایە و ئاگاداری نهەنی و غەیب بوایە بە ئەوەی ئەم عەشقە خودایەی منیشی پە درک بکردایە، دەمووت بریا هاست بوایە"، لەرەدا نووسەر دووجار هەستەیەکی دووبارە کردەتەوە، کە دەڵێت 'دەمووت' واتە 'من دەمووت'، سینتاکسییە، جا دووجار دووبارەی کردەتەوە، بەوەش یەتمی دروستکردووە.

بە گشتی دەتوانین بەین: کورتە چیرۆکی 'گیاندان' یەکەکە لەو دەقانەی کە بە کارکردن لەسەر شەوازەکەی، دەتوانرێت یەتمی ناوەوە بەکاربهەنرێت، واتە لەووی یەتمی ناوەوە شەواز دیاریبکەین، چونکە ڕۆژیەکی زۆر یەتمی ناوەوەی تەدایە.

سەرچاوەکان:

١. مەرگی مرۆڤ و نیوەک "ڕۆمانی کەچ و ١٥ کورتە چیڕۆک"، مەهاباد قەرەداغی، بڵاوکراوەی ئاراس، چاپی یەکەم، هەولێر، ٢٠٠٤.

٢. شەواز لە شیعری کلاسیکیی کوردیدا، حەمە نوری عمر کاکی، چاپخانەی تیشک، چاپی یەکەم، سلەمانی، ٢٠٠٨.

٣. شەواز و شەوازگەری، د. ئیدریس عەبدوڵا، هەولێر، ٢٠١٠-٢٠١١.

٤. تیۆری ئەدەبی و شەوازناسی، پیتەر هاڵبەرگ و دانەرانی تر، و:

ئەنوەر قادر محەمەد، مەبەندی کوردەلەجی، سلەمانی، ٢٠١٠.

ناوی کتەب: درەختی مەرگ..
نوسینی: سەلاح جەلال عەبدوڵا

بابەت: شانانامە
دیزاین: بەرگ و کاری هونەری: سەرکەوت پەنجوینی
ساڵی چاپ: 2023سلەمانی
چاپخانەی جارانی سلەمانی
نرخ: 2000 دینارە
چاپ : چاپی یەکەم
لە بەڕوەبەرێتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی(997)
10/5/ 2023ی پێدراوە ..

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرەبکەن..

SalahJalal_DraxtDownload

ڕەنگدانەوەی پۆست کۆلۆنیالیزم لە ڕۆمانی پەناهەندە.. کوردە نزار ئەحمەد

پۆست کۆلۆنیالیزم تیۆرێکی نوێیە پسپۆری و چالاکی هەیە لە گۆشەی، چونکە لە لایەکەوە ڕەگ و ڕیشەکانی لەنێو تیۆر و قوتابخانە جیهانیەکانی وەک مارکیسیزم، پۆست مۆدێرنیزم، پاش بونیادگەری، دیکۆنشیکاری...هتد هەیە. لەلایکی تریش کاریگەری بە زانست و بابەتە جیاوازەکانی سیاسەت و ئابووری، فەلسەفە ، مرۆڤناسی، جوگرافیا و

مژوو. پەست کۆلۆنیالیزم گشت کلتورەکانی ژێر کاریگەری پرۆسەی ئیمپراتۆریەت لە یەکەم ساتی داگیرکردنەوە تا ئێستا لەخۆ دەگرێت، چونکە داگیرکردنی ئەو وڵاتانەی کە بە هەرشەکانی ئیمپراتۆریەتیەکانی ئەوروپا دەستی پێکردبوو تا ئێستاش بە پێی هەوتەکی مژووی بردەوامە، کە ئەویش هەوتی ئیمپریالیزمە.

ئاشکرافتیش لە پێناسەکردنی پەست کۆلۆنیالیزم دەڵێت: "پەست کۆلۆنیالیزم پەیوەندی بە سەردەمی پاش سەربەخۆی هەیە و پیشاندەری گشت کلتورانەیە، کە پرۆسەی ئیمپریالیزم لە دەسپێکی داگیرکاری تا ئێستا دەستی بەسەرداگرتوون. لەم هوانگەیەوە پەست کۆلۆنیالیزم گوزارشتە لەو بارودۆخەی کە لە ژێر هەیمەن و دەسەڵاتی پرۆسەی داگیرکاری دەتە ئاراوە، چونکە لە پرۆسەی داگیرکاریدا ئاوگەری کلتوری لە نێوان داگیرکەر و داگیرکراو دەتە ئاراوە، بەو پێیەی لە داگیرکاریدا کاتێک داگیرکەر دەست بەسەر خاک و زەمینەی نەتەوەیەک دا دەگرێ هەوڵدەدات لە هەموو ڕوکەوە خەیی زاڵ بکات بەسەر داگیرکراودا" (هیمداد حوسێن و هاوکارانی، ئەدەبی بەراورد).
ئەتوانیین بڵێن پەست کۆلۆنیالیزم ناوونیکی زۆر و ئاڵۆزی تێدایە، کە ئەم ناوونی و ئاڵۆزیەش بە ئەو بوارە فراوانەی لێکۆڵینەوە پەست کۆلۆنیالیزمەکان دەگەیەنێتەوە، چونکە هەر لە تیۆر و ڕاخنەی ئەدەبی تا زانست و بابەتە جۆراوجۆرەکان لێخەدگرە لە بنەڕەتەوە بوارێکە چوارچێوەدار نیە و پێناسە کردنی سەختە.
لە پرۆسەی داگیرکاریدا پەیوەندییەکی دووڵایەنی هەیە، واتە زۆر جار داگیرکەریش دەکەوێتە ژێرکاریگەری داگیرکراو، بەڵام زیاتر داگیرکەر زاڵترە، چونکە داگیرکەرەکە بەهەی باڵا دەستی بە زۆر هەوڵدەدات کە دەسەڵاتی خۆی و کلتوری خۆی بە زۆر بسەپێنێ بەسەر وڵات و نەتەوە داگیرکراوەکە و لە هەموو ڕوکەوە وڵاتە ژێر دەستەکە بگەڕێ لە ڕوی سیاسی و ئابوری، کۆمەڵایەتی، خێزان، زمان، ئەدەبیات، تەنانەت شێوازی ژیانکردنیش کاریگەری خۆی جێدەهێڵێت؛ دواجار ئەمەش ئەبێتە هۆی دروست بوونی دژایەتی لە نێوان داگیرکەر و داگیرکراو، چونکە دەست بردن بۆ گۆڕینی ژیان و کلتوری و کۆمەڵگەی خەڵکە داگیرکراوەکە دەبێتە هۆی دروست بوونی ڤەکی زۆر لایەن خەڵکە ژێردەستەکەوە، لەبەر ئەوەی لەم پەیوەندییە دوو لایەنەدا داگیرکەر بە نەژادی باڵاتر، پێشکەوتووی خاوەن شارستانیەت من، هەروها داگیرکراویش بە مرۆڤێکی کەوی و دوور لە شارستانیەت و ئاوەی تر، دەناسێنرێت لەوکاتەشدایە کە پەست کۆلۆنیالیزم سەرهەڵدەدات.
ئاگەر پەست کۆلۆنیالیزم گوزارشت کردن بێت لەو ئاوگەڕە

کلتوریی، کە لە ژێر پێسی داگیرکاریدا لە نێوان داگیرکەر و داگیرکراو دەتە کایەوە، ئەوا تیۆرێک، کە لەم بابەتە دەکۆتەوە تیۆری پۆست کۆلۆنیالیزمە، تیۆری پۆست کۆلۆنیالیزم کەمێک تێروانینی تیۆری و ڕەخنەیە، کە لە کاریگەریکانی جیگەرکەی کلتوری دەکەنەوە گرینگی بە تێوانینکانی پێیوەست بە خۆاگری و بەرگریی لە ناسنامەی کلتوری خەیان دەکەن یان دەتوانین بڵین، کە چەند تیۆرێکی جەراوجەر و ڕەخنەیە لە یەکەم هێڵی داگیرکردن دا بە دیدی ڕەخنە گرانەوە تاوتوێی پێیوەندی ئەو نەتەوانە دەکات، بابەتی کۆلۆنیالیزم و پۆست کۆلۆنیالیزم لە هەموو ئەو تێروانینە تیۆری و ڕەخنەییانە بابەتی سەرکین.
تیۆری پۆست کۆلۆنیالیزم تیۆرێکی فراوان و بەربڵاوە و لە زۆربەی بوارەکان خێی دەبینێتەوە، یەکێک لەو بوارانە ئەدەبیاتە، چونکە ئەگەر تیۆری پۆست کۆلۆنیالیزم لێکۆڵینەوە لە کاریگەریە کلتوریەکان بکات ئەوا ئەدەبیات وەکو بەشێک لە کلتوری هەر نەتەوەیەک زۆرترین ئەو کاریگەریانەی تێدا ڕەنگدەداتەوە، بۆیە ئەدەبیات دەبێتە بواری لێکۆڵینەوە لەم تیۆرە؛ واتا پۆست کۆلۆنیالیزم لێکۆڵینەوە لە ئەدەبیات و بەرهەمی ئەو نوسەرانە دەکات، کە بە ماوەی چەندان ساڵ لە وڵاتە داگیرکەر و داگیرکراوەکان ژیاون، چونکە ئەو نوسەرانە پێیان وایە نوسینی مۆژوو و بیرەوەری خۆجێی ئەدەبیاتی کلتوری باشترین ڕێگایە بۆ بەرنگاربوونەوە و وەستان دژی داگیرکاری، ئەوەی تیۆری پۆست کۆلۆنیالیزم لە بواری ئەدەبیدا دەیەوێت و بانگەشەی بۆ دەکات هێورشاندنەوە و ڕەتکردنەوەی ئەو گوتار و بانگەشەی نادادپەروەرانە و نایەکسانیەیە، کە وڵاتانی کۆنیکەر بەسەر تێکەڵەی ئەدەب و زمان و کلتوری نەتەوە داگیرکراوەکانیان سەپاندووە (هیمدام حوسین و هاوکارانی، ئەدەبی بەروارد).

ئەگەر وڵاتە داگیرکەرەکان بە درێژای مۆژووی داگیرکاریان لە هەوڵی بەرهەم هێنانی گوتارێک دا بووبن سەبارەت بە ڕەڤەندەکات، ئەوا ئامانجی سەرەکی ئەدەبیاتی پۆست کۆلۆنیالیزم هەوڵدانە بۆ تێگەیشتن لە چۆنیەتی بەرهەم هێنانی ئەو گوتارە و ڕەتکردنەوەی، بە واتایەکی تر ئامانجی ئەدەبیاتی پۆست کۆلۆنیالیزم لێکۆڵینەوەیە لە دید و بۆچوونەکانی ڕەڤئاوایەکان، کە چۆن سەیری ئەو میللەتانە دەکات و چۆن بەردەوامی بەو سەیرکردنە دەدات و بە جیهانی دەکات تاوەکو درێژە بە داگیرکاریەکی خێی بدات، لە سیستەمی نوێی جیهاندا میللەتە ڕزگاربووەکان لە داگیرکاری تا ئێستاش بە جۆرێک لە جۆرەکان داگیرکراون، چونکە ناسنامە ماف، ماڵ، دارایان کراوەتە

ئامانج تا ئێستاش بیری ڕۆژئاوا سەنتەری بەاو و باوە.
بە ئەم مەبەستەش نوسەرانی پێست کۆلۆنیالیزم لەو باوەڕدان، کە دەکرێت بەرهەمە کلاسیکیەکان جارێکی دیکە تاوتوێ بکرێنەوە و پەراوێزخراوەکان بکرێنە سەنتەر و جارێکی تر پێگەی خۆیان لە مێژووی جیهاندا بدەست بێنەوە. بەرهەستی ئەو جۆرە شارستانیەتە ببێنەوە، کە ڕۆژئاواییکان پێناسەیان کردوە، هەروها ئەو نوسەرانە باوەڕیان وایە بە گەیشتن بەو ئامانجە سەرتا دەبێ ڕۆژهەڵاتیەکان باوەڕ بە خۆبونیان هەبێ و متمانە بخۆیان بکەن پشت بە کەلتوری ڕەسەنی خۆیان ببەستن و واز لە لاسایکردنەوەی کلتوری ڕۆژئاواییکان بێنن"(کوردستان عبدالوهاب نادر، ڕەنگدانەوەی بیری پێست کۆلۆنیالیزم لە ڕەمانکانی فەرهاد پیرباڵ).
دەکرێت بگوترێت ئامانجی ئەدەبیاتی پێست کۆلۆنیالیزم بریتیە لەوەی کە ئەو ئەدەبیاتە لە هەوڵی خوێندنەوەی تێگەیشتنی شێواز و ڕێگاکانی ڕووبەووبونەوە و چۆنیەتی بەرگریکردنی داگیرکراوان لە بەرامبەر داگیرکەران لە بەرهەمی ئەدەبی هەدوولادا، واتە داگیرکەر و داگیرکراو، هەروها ئەوەی چۆن بگەڕێنەوە بۆ ناسنامە کولتورییە گەڕاوەکەیان، بۆیە نوسەران و هزمەندان لە هەوڵی ئەوەدان، کە بە ڕەچاوکردنی شێوازکانی گوتاری پشت ئەستور بە هەزر و بیر و شارستانیەتی خەمالی لە بەرهەمە ئەدەبیەکاندا دژی گوتارکانی پێیوست بە داگیرکاری بوەستنەوە، تا لە کۆتاییدا بتوانن ناسنامە و پێگەی مێژووی و کلتوری و ئابوری و سیاسیی خۆیان بدەست بهێنەوە.

هەر ئەدەبیاتێک بابەتێکی تایبەت بخۆی هەیە، بابەتی سەرکی ئەدەبیاتی پێست کۆلۆنیالیزمیش خۆریک بوونە بەدەرهاوشتە و لکۆتکانی پرسەی داگیرکاری، نوسەرانی ئەم ئەدەبیاتە لەو باوەڕدان، کە ئەم دابشکاریە بە واتا و بە بنەما و نا دادپەروەرانیە و شۆوێکی ترە لە داگیرکاری لەئەنجامدا گرژی دەخاتە نێوان ڕەهەلات و ڕۆژئاوا، ئەم نوسەرانە لە ڕێگەی بەرهەمکانیانەوە داوای مافی خۆیان دەکەن ولەهەمانکاتدا ڕەگەزپەرستی لە وڵاتە داگیرکەرکان دەخەنە ژێرپسیارەوە، "دەقی ئەدەبی شتی زۆر نوگرە و چەسپاو نین، بەڵکو پێیوستن بە بارودۆخ و هەومەرجە سیاسییە گۆرە و بچووکەکانەوە، نووسین و خوێندنەوەی دەقەکان هەرگیز بابەتێکی بەسوود نیە. دەقەکان بەرژەوەندی باڵادەستەکان و هەست و سۆز و ئامانجەکانی تری خۆیان دەسپێنن (ئیدوار سەعید، ڕەهەتناسی).
پێست کۆلۆنیالیزم، خۆی خۆریک دەکات بەو نەتوانی، کە کاری

داگیرکاری یاخود لە ژێر کاریگەری داگیرکارین، لە ئەنجامی ئەم گەلانکاریەشدا ئەدەبیات فراوان دەبێت، هەوەها پەیوەندی کەلتووری دروست دەبێت لە نێوان نەتەوەکاندا.

ڕەنگدانەوەی بنەمایی ڕەگەزهاتناسی لە ڕەمانی پەناهەندە

تیۆری پۆست کەلۆنیالیزم لەخۆگری چەند بنەمایەکە، ئەمە لێرەدا هەوڵی ئەوە دەدەین، کە ڕەنگدانەوەی بنەمایی ڕەگەزهاتناسی لە ڕەمانی پەناهەندە دیار بکەین.
ڕەنگدانەوەی ڕەگەزهاتناسی لە ڕەمانکەدا
دنیای ڕەگەزهاوا هەوڵدەدات پێناسەی ڕەگەزهات بکا، لەگەڵ ئەوەشدا پێناسەی خۆی دەکات و خۆی بە ئەرێنی وەسف دەکات و ڕەگەزهاتیش بە نەرێنی. لێرەدا ئەو هەوانگە ڕەگەزهاتناسیانەی، کە لە ڕەمانکەدا هەبوون دەیانخەینە ڕوو:

أ- بەرامبەری ڕەگەزهات و ڕەگەزاوا:
یەکێک لە کارە سەرەکی و بنەڕەتیەکانی گوتاری ڕەگەزهاتناسی، دروستکردن و بنیاتنانی دوو جەمسەری دژ بە یەکە، کە ئەوانیش دنیای ڕەگەزهات و ڕەگەزاوان، ئەم گوتارە نوێنەرایەتی دوو کلتوری جیاواز دەکات، کە ڕەگەزهات بە نەڕێنی نیشان دەدات و ڕەگەزاواش بە ئەرێنی. نموونە لە ڕەمانکە: "ئەو ڕەگەزهاتی، کە وزەی تیا نەماوە تەنیا لە لاسایکردنەوە و ئافراندنکی بە مەودا نەبێت، ڕەگەزهات تەنیا لە پاڵ ئەوی دیکە دا دەژێت، ڕەگەزاوا هەی سەرکوتکردن و سەربەرزیمان، ڕەگەزاوا ئاوێنەیەکە باڵای کورتی خەمانی تێدا دەبینن" ئەگەر سەیری ئەم نموونەیە بکەین دەبینن، کە دوو دنیایی بەرامبەر یەکی دروست کردووە ئەویش ڕەگەزهات و ڕەگەزاوان، کە نوێنەرایەتی دوو کلتور و خاکی و خەڵکی..هتد جیاواز دەکەن. لە شوێنکی تری ڕەمانکەدا تێگەیشتنکی نزیک لەمە هەیە دەڵێت: " من لە تەمەنی بیست و چوار ساڵیدا بە فڕۆسنی جارکی دیکە لە دایکبووم، با بە ڕەچەڵەک خەڵکی کوردستان بم، بەڵام باوەم بە ڕەگ نیە من باوەم بە ڕەگاکانە، چونکە ڕەگی تەواو هەمیشە چەقیوتە نێو قوڵکی خەست و ناوچەیکی تاریک، بەڵام ڕەگا بەرەو جوڵان و ڕەشنای دەچێت".

ب- ڕەگەزاوای هونەردەست ڕەگەزهاتی بە هونەر
یەکێک لەو دووانە لەکەدزانەی بەرهەم و لەکەوتەی گوتاری ڕەگەزهاتناسین، وەناکردنی ڕەگەزاوایە وەک سەرزەمینی هونەر و ئەدەب و ڕەشنبیری، خەڵکی ڕەگەزاوا خەڵکانکن هونەر دەستن و نرخ و بەهای

هونەر لایی ئەوانە و ئەوان لە هونەر تێدەگەن، لە بەرانبەریشدا وا وێنای ڕۆژهەڵات دەکەن، کە بە هونەرن و نرخ و بەهای هونەر نازانن. لە ڕامانی پەناهەندەش ئەوە دەردەکەوێ، کە خاڵی ڕۆژاوا هونەر دەستن و خاڵی ڕۆژهەڵاتیش بە هونەرن، نموونە: " شانۆی کوردی لە ئاستی بنەشتی کوردیە" لە شوێنکی تر دەردەکەوێ سایق تەکسیکی ئیرانی دەڵێت: "ئەمە و گریک جوداوازین، شانۆ لە عورف و عاداتی ئێمە شومە ها" لەڕەدا ئەوە دەردەخات، کە خاڵی ڕۆژهەڵات هونەر دەست نیە و بەهای هونەر نازانێ، لە شوێنیکی تری ڕامانکە نموونەیکی تر هەیە دەڵێت: "مۆزیکی قاچ کورت و دیکۆری تەلەفیزیۆن و دیکۆرکانی لە دیوخانێکئ هاوچەرخ هیچ جیاوازی نەبوو، فەرشە ئیرانیەکە بەحەکە بینەری بەزار دەکرد، هیچ دەستێکی هونەری پێوە دیار نەبوو" لەڕە مەبەستی ئەوەیە کە خاڵی ڕۆژهەڵات لە هونەر نازانن و نرخ و بەهای لای ئەوان نیە.

ت- ڕۆژئاوای دیموکراسی و ڕۆژهەڵاتی دیکتاتۆر

لە ڕوانگەی ڕۆژ ئاواوە، ڕۆژهەڵات سەرزەمینی نادادی و نایەکسانی و سیستەمی حوکمڕانی دیکتاتۆر و زاڵمانە و تونددەوە، لەبەرامبەر ڕۆژهەڵاتی دیکتاتۆر ڕۆژئاوای دیموکراسی هەیە کە هەموو تاکێک تێدا ئازاد و سەربەخۆیە، ڕۆژئاوا سەرزەمینی عەدالەت و دەستاتێکی حەکیمانە وەات بەدەوە دەبات، نموونە لە ڕامانکە: "لجوئی سیاسیشی دەدەنە لە سویسرایک کە باشترین پەیوەندیی لەگەڵ دیکتاتۆری عەراقی سەردەمی شارە عەراق و ئیران دا هەبوو" ئەگەر سەیری ئەم نموونەیە بکەین دەبینن کە ڕۆژهەڵاتی بە دیکتاتۆر داناوە، لە شوێنکی تری ڕامانکە دەڵێت: "ئەی اشە شەو ڕۆژ باسی دیموکراسی ناکەن! لەڕە هەموو سلەمانییە چوار دەنگ گۆڵ دیکە نیە، بە حەقی خوای واستی هەیە".

ث- ڕۆژئاوای مرۆڤدۆست و ڕۆژهەڵاتی مرۆڤکوژ

لە تەواوینی ڕۆژئاوایکانەوە ڕۆژهەڵات سەرزەمینی بێنرخکردن و بە بەهاکردنی مرۆڤ، سەرزەمینی کوشتنی خوێنکانە، لە ڕۆژهەڵاتدا مرۆڤکان خاوەنی شکۆ و کەرامەت نین، لە ڕوانگەی ڕۆژئاوایکانەوە لەبەرانبەر ڕۆژهەڵاتی مرۆڤکوژ ڕۆژئاوای مرۆڤدۆست هەیە، کە سەرزەمینی بەدی هاتنی خوێنکانی مرۆڤ، نموونە لە ڕامانی پەناهەندە"جەرجیس زەر شتی دەزانی زەر شتی دەزانی لە کەمەگایکی جاهیل و نەفامدا، ئەوەی زیاد بزانێت دەبێ لێناو ببڕێت" لەڕەدا مەبەستی ئەوەیە، کە مرۆڤ ئازاد نیە لە بیرکردنەوە و ناتوانێ بە ئازادی بیروای خۆی دەربڕێت، لە شوێنکی تر دەڵێت: "کاتێ ڕامزی

هەولێری جەهشت سێ مانگ بوو جەرجیسان کوشتبوو بە چەقۆ سەریان پێکاندبوو".

ج- ڕۆژاوای پێشکەوتوو و ڕۆژهەڵاتی دواکەوتوو

بەشێک لە گوتاری ڕۆژهەڵاتناسی وێناکردنی ڕۆژاواییە وەک سەرزەمینی پێشکەوتوو، کە بەردەوام لە گەشکردن و گەشەکردنایە، ڕۆژهەڵاتیش بە پێچەوانەی ئەوە بە سەرزەمینکی دواکەتوو و چەقبەستوو، کە هیچ کات ناتوانێ گەشبکات، نموونە لە ڕەمانی پەناهەندە: "سویسرا چۆنە؟

کاتێک کوردێک پرسیاری وا لە کوردێکی دیکە دەکات مەبەست وێنازەکانی دیارن، هەرگیز سویسریک پرسیاری وا لە سویدیێک ناکات، چونکە پرسیاری وا لە عەقڵیەتی ڕۆژاوایەکان هیچ مانایەکی نیە، نەک ئەمە بەڵکو گەلەی ئەوەیدیکەش ڕوون دەکاتەوە" لە شوێنیکی تر دەڵێت: "تەنها حەوت هەشت کەپرەکە و بردە زلەکانی و مانجەڵە دەمەکەی کەم، کورە بەڵاست هیچ پیوەندیێک لە نێوان دەریاچەی جنێف و دوکان نییە، زەڵامێتە زەلامیش بە فانیلەوە خەیان هەڵنادرێ ناوی کەسیش سینیەی لەبە ناشوات".

ح- ڕۆژهەڵاتی ئاڕۆشی و خورافی

جگە لەو وێنانەی سەرەوە ڕۆژاوا کەمەک وێنای تریشیان بە ڕۆژهەڵاتییەکان بەرهەمهێناوە، وەک ئاڕۆشی و خورافی لەلای ئەوانەوە خەڵکانی ڕۆژهەڵات خەڵکانێکی ئاڕۆشین، لەهەمان کاتدا سەرزەمینی خوارفی و سیحر و جادووە، نموونە لە ڕەمانی پەناهەندە" ئەواریێک لە ژوورە بچووکەکەی پاسدارخانەکە چەند پاسدارە دەوریان لە سفرە نەوتیەکە داوە، لە پەکدا خەیان دەکوتیە سەر مەسیفی و دەستیان ماچ دەکرد، چونکە بە درە وتبووی زیارەتی نجەفم کردووە و ئیتر بە ئەو بچکە حەجمانە مەسیفی لە حاجی حاجی تر بوو".

سەرچاوە

1. کوردستان عبدالوهاب نادر (٢٠٢٢) ڕەنگدانەوەی بیری پێست کۆلۆنیالیزم لە ڕەمانەکانی فەرهاد پیربال، زانکۆی سەران.
2. هیمداد حوسێن و سەنگەر نازام و ڕەزان سالح (٢٠٢١) ئەدەبی بەراود، چاپی یەکەم، هەولێر.
3. ئەحمەدی مەلا (٢٠٠٦) شێپتە یا دەوری برەکسل(پەناهەندە).
4. ئیدوارد سەعید (٢٠١٨) ڕۆژهەڵاتناسی، وەرگێڕانی محمد موحسین

عومەر، چاپی یەکەم.

ئەم نوسینە بە سەرپەرشتی:
م. چاوەڕێ نیعمت سالح لە زانکۆی سەران ئامادەکراوە ٢٠٢٢

سیستەمی دادوەری کۆماری ئیسلامی ماکینەی تاوانکارییە.. وەرگێڕانی :کاوە عومەر

چاوپێکەوتنی کەناڵی جدید لەگەڵ حەمید تەقوایی سەبارەت بە سیستەمی دادوەری ئیسلامی
دیمانەی کازم نیکخواە

کازم نیکخواە: تا ئێستا حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری بانگێشە و هەڵمەتێی جەراوجێری دژ بە سزای لەسێدارەدان هەبووە. لەوانە پاڵپشتی کارای حیزب بە بانگێشەی ئازادکردنی کوبرا ئەحمانپوور، یان خەبات بە ئازادکردنی فاتمە حەقیت پژوە کە بەداخەوە لە لایەن کۆماری ئیسلامییەوە لە سێدارە درا، یان ئەو چالاکیی و تێکۆشانانەی کە حیزب بە گشتی بەرەوی دەبات دژی لەسێدارەدان. وتووێژی ئەمە لەسەر تەواوی سیستمی دادوەری کۆماری ئیسلامییە، بەڵام لە پرسی لەسێدارەدانەوە باسەکە دەست پێدەکەین. حیزب دژی لە سێدارەدانە، بەڵام تەنیا لە کۆماری ئیسلامیدا نییە کە لەسێدارەدان هەیە. هەرچەندە لە زۆرێک لە وڵاتان لەسێدارەدان قەدەغە کراوە، بەڵام هێشتا لە زۆرێک لە ویلایەتەکانی وڵاتێکی وەک ئەمریکا لەسێدارەدان یاسایییە. حەمید تەقوایی، ئایا ئەخنە و ناڕەزایەتی و دژایەتی ئەمە لەدژی لەسێدارەدان لە کۆماری ئیسلامی و لە وڵاتانی دیکەش لە هەمان جەرداییە؟

حەمید تەقوایی: دژایەتی ئەمە بە لەسێدارەدان لە سەرتاییترین ئاستدایە، چونکە لەسێدارەدان لە هەر بارودۆخێکدا بە هەرشکردنە سەر ژیان و کەرامەتی مرۆڤ دەزانین. بۆیە گرنگ نییە کام وڵات سزای

لەسەردان بە کام کەیس و بە کام سیستەمی یاسایی دەردەکات. لە سەردان خۆی لە خۆیدا کوشتنە. لە سەردان کوشتنی بە ئەنقەستی دەوتیە. بۆیە پۆیستە لە هەموو شونکی جیهان لەسەردان قەدەغە بکرێت بۆ گوتدانی جۆری تاوان و جۆری یاسا و سیستەمی دادوەری. هەر لەبەر ئەم هۆکارەش دژایەتی ئەمە بە لەسەردان دژایەتیەکی پرەنسیپی و پایەیە لە هەوەستکی ئینسانی و ەزگرتن لە ژیان و بوونی مرۆڤ و مافی ژیانی ئینسانە. لەم ەوانگیەوە گرنگ نیە حوکمی لەسەردانکە لەلایەن دادوەرکی شریعەتەوە دەرچووە یان لەلایەن هەندک دادوەری ئەمریکی یان ئەوروپیەوە.

به ەام دژایه تیی بنه ەه تی ئەمه له به ەامبه ێ لەسەردانداندا به مانای لەسەردان به واتای ئه وه نییه که پەمان وایه که دیارده ی لەسەردان له کەماری ئیسلامیدا هه مان شتێ و هه مان جۆگه ی هه یه که له هه ندێ ده وڵه تی ئه مریکا یان له وڵاتانی دیکه دا هه یه . لەرەدا جیاوازییەکی بنەەەتی هەیە. بەەای من لە کەماری ئیسلامیدا نەک هەر لەسەردان هەیە کە وەک وتم جۆگای سەرزەنشتێ و پۆویستێ هەبوشنرێتەوە، بەەکو لە سەدا نەوەد و نەی حاەتەکاندا کەسانی بەتاوان لەسەدار دەدرێن. وە ئەم بابەتە بە تەواوی دەباتێ هەهەندکی تر. بەشکی زەری ئەوانەی لەسەدار دەدرێن، نەیارانی سیاسیی ەەژیمن. هیچ تاوانکیان ئەنجام نەداوە. یان ئاین و باوەەکی تریان هەیە، بە نمونە بەهایی بوون، یان دژایەتی فیقهی ئیسلامی دەکەن، یان تەنانەت ەەخنە لە سیاسەت و هەوەستکانی حکومەت دەگرن. لە هاوینی سالی ١٣٦٧دا هەزاران کەس لە دادگاییکردنیکی ٥ خولەکیدا سزای لە سەدارەدانیان بەسەردا سەپێندرا و تەنها لەبەر ئەوەی نوێژیان نەدەکرد یان باوەیان بە خودا نەبوو، هەواسران. هەموو ئەم لەسەدارەدانانێ تەنانەت بەپێی یاسای ئەو وڵاتانەش کە لەسەدارەدانیان قەدەغە نیە، بە تاوان دادەنرێت. لە کەماری ئیسلامیدا دیان هەزار کەس بە هەی دژایەتی سیاسی، بە هەی لادان و وەک دەەن "دەرچوون لە ئایین"، بە هەی شەکردن لەگەڵ خودا و هتد لە سەدار دراون، تەنانەت ناو و ناسنامەکانیان نادیارە، هەروەها نەزانراوە تاوانکیان چی بووە، لە کوێ دادگایی کراون.. و تەنانەت لە کوێ نێژراون و ئەم دیاردەیە لە سەدارەدان لە کەماری ئیسلامیدا دەکاتە کەمەکوژییەکی تەواو.

لە بارەی تاوانبارانی ناسیاسی، سیستەمی دادوەری کەماری ئیسلامی کارساتبارە. ئەگەر دەسیەی سزادراوانی ئاسایی، تەنانەت ئەگەر بەەاستی تاوانکیشیان ئەنجامدابێت، ببەیتە هەر دادگایەک کە بون وبەرامەیەکی لە دادپەروەری و یاسای دادوەری جیهانی شارستانی هەبێت، ئەوا سزاکیان ەەتدەکرێتەوە. تا ئەستا تاوانکە

نەسەلمێنراوە. تا ئێستا نازانرێت چەن دانپێدانانەکە بەدەست هێنراوە، چەن پارێزەرێکەی دانراوە، پۆلیسکانی دادگاکەی چین، ئایا داواکاری گشتی و دادوەر و دەسەڵاتی دادوەری کارامەن بە ماموستاکردن لەگەڵ دەسپێکی یان نا، ئایا مافی تەواوەتبار هەیە گیراوە یان نەگیراوە و هتد و هتد. لە کۆماری ئیسلامیدا ئەمانە هەمووی لەسەر بنەمای یاساکانی شەریعەت و تەواوینی ئایینی بە تاوان و حوکم و...هتد کە هیچ پەیوەندییەکیان بە دادپەروەری و حوکمدان بە مانا شارستانی و سەردەمیانەکەیەوە نییە. بە بڕوای من بنەمای کۆشکە سیستەمی دادگایی کۆماری ئیسلامییە و نەک ئەم حاڵەتە و ئەو دەسپێیە و تەنانەت سیاسی و ئاساییبوونی تەواوەتبار. ئەم سیستەمە لەسەر بنەمای دادپەروەری دانەنراوە و هیچ نیشانەیەکی دادپەروەری لە هیچ لەکدانەوەیەکدا نییە کە نیشانەی شارستانیەت بێت لەم سیستەمەدا. لە پرسەی دەستگیرکردنی تەواوەتبارەدا، لە دانپێدانەکاندا، لە دادگا و دادگایی کردنەکاندا، لە پێناسەکردنی تاوان و تاوانناسی، لە لێهاتوویی دادوەر و داواکاری گشتی و دەسەڵاتی دادوەری، لە پێناسەکردنی سزا و سزادان، لە هیچ کام لەم بوارانەدا تەنیشانەیەک لە دادپەروەری و حوکمدان بە تەگەیشتنەک کە مرۆڤی ئەمڕۆلەم چەمکانەی هەیتی نابینیت.
بەیەکاتێک دەبینین کەسانی بێتاوان لە سێدارە دەدرێن یان سزا دەدرێن، ئەوە تەنیا لە تەواوەتباری سیاسیدا سنووردار نییە. بەگومان کوشتنی چالاکانی سیاسی لایەنێکی گرنگی مەسەلەکەیە و تەنانەت لە زۆر حاڵەتدا نیارانی سیاسی لەژێر ناوی تاوانباری باو و بە دروستکردنی کەیس لەسێدارە دەدرێن. بەڵام مەسەلەکە لەوە بنەڕەتیترە. کۆشکە لەوەدایە کە تەنانەت تاوانبارانی باو لە کۆماری ئیسلامیدا بە پشتبەستن بە سەرەتاییترین پۆلیسکانی دادوەری لە هەر وەاتێکدا کە تۆمەتەندەوە و یاسا ئیسلامییەکان زاڵ نەبێت، لە ڕووی یاساییەوە بێتاوانن. تاوانکەیان نەسەلمێنراوە و مرۆڤەکان لە کۆمەڵگادا بە تاوانن تا تاوانکەیان نەسەلمێنرێت. هیچ دادگایەکی کۆماری ئیسلامی لە بنەڕەتدا ناتوانێت تاوانی هیچ کەسێک بسەلمێنێت، چونکە تەواوی سیستەمی ئایینی دژ بە پۆلیسی دادوەریکانی مرۆڤایەتییە ئەم سەردەمەیە.
لە سێدارەدان لەم جۆرە سیستەمەدا بە تەواوەتبارانی سیاسی و ناسیاسی، دوو تاوانە. پۆیستە بگوترێ هەموو ئەوانەی لەسێدارەدراون بە سیاسی یان ئاسایی بە ئەوەی تاوانکەیان بسەلمێنن کوژراون.
لایەنێکی ناڕەزایەتی ئەمە بڕامبەر بە سزای لەسێدارەدان ئەوەیە کە بڕ بەحکومەتێکی دڕندە و خوێنڕێژ بگرین، کە لە ڕووی سیاسییەوە

دەبێت بەردەوام لە کەمەندگۆ بەدات وسەرکوتی بکات بۆ ئەوەی لە دەستاتدا بمێنێتەوە، سزای لەسێدارەدان وەک ئامرازێک بەکاردەهێنێت بۆ پاراستنی دەستاتی خۆی. ئۆگەر لە جیهاندا لە سێدارەدان بکەوتایە، وەها دەندەیێک نەیدەتوانی ماف بۆخۆی بدادت ملیۆنان کەس لە سێدارە بدات و بێت دەیباشە لە وەاتانی دیکەشدا لە سێدارەدان هەیە. کاتێک لە سیستەمێ دادوەریێکاندا لەسێدارەدان هەبێت، تەنانەت لە سیستەمی مەدەرنیشدا، ئەوا سیستەمێکی دادوەری کە لە گەڵەوە هەڵسابێت، وەک شەریعەتی ئیسلامی، شمشێری خۆی دەکێشێت و لەدەدات و دەکوژێت و پاساو بۆ تاوانەکانی خۆی دەهێنێتەوە.
یەکێک لە هەکارەکانی دژایەتیکردنی بنچینەیی ئەمە بۆ لەسێدارەدان ئەوەیە کە دەمانەوێت کە بەر بەئەو جۆرە دەستاتە مرۆڤخۆرانە بگرین. ژمارە و تادەی لەسێدارەدانەکان، لەسێدارەدانی نەیارانی سیاسی، لەسێدارەدانی ئەو کەسانەی تاوانەکانیان نەسەلمێنراوە، لەسێدارەدانی گشتی لەچوارچێوەی سیستەمی دادوەریی ئایینی و دواکەوتوو و نامرۆڤانەدا، هەموو ئەمانە هەموو لەسێدارەدانەکان دەکەنە دیاردە و شتێکی ترسناک ، ئامرازێکە بۆ کوشتنی بێتاوانەکان لە کەماری ئیسلامیدا.
کازم نیکخواە: ئۆگەر مێتم بدەی ئەم پرسیارە بکەم. کاتێک دەێیت بێتاوانەکان لە سێدارە دەدرێن، دەتوانی بە هەمان ئارگیومێنت بێیت ئەو سزادراوانەی کە حوکمی لە سێدارەدانیان بەسەردا نەسەپاوە، ئەو دیان هەزار کەسەی کە بە تاوانی جەراوجۆر لە زیندانەدان، هەموویان بێتاوانن؟ ئایا ئەبێت ئەوانە ئازاد بکرێن؟
حەمید تەقوایی: کاتێک لە هەموو سیستەمی دادوەری کەماری ئیسلامی دەکەیەنەوە، بەمان دەردەکەوێت کە مەسەلەکە تەنیا لەسێدارەدان نییە. هەر جۆرە تێێو سزایێکی تاوانکاری کە لەلایەن ئەوانەوە دەربچێت، بە پشتبەستن بە سەرتاییترین پەوەرەکانی یاسایی ئەمەی جیهان، ەوا و دادپەروەرانە نییە. دوای ەووخانی کەماری ئیسلامی دەبە هەموو دەسیەکان بکرێتەوە و دادگاییکردنەکان نوێ بکرێنەوە. بەداخەوە بە ئەوانەی لەسێدارە دراون هیچ ناکرێ، بەڵام بە ئەوانەی لە زیندانەدان، دەبێت هەر دەسیێک بپشکنرێتەوە. چونکە دادگا ئیسلامییەکان بە هیچ شێوێک کارا نین. هیچ شتێک نەسەلمێنراوە. دەیان هەزار زیندانی هەن کە لە ەووی یاساییەوە بێتاوانن، واتە تاوانەکەیان نەسەلمێنراوە. ئۆگەر بەڵاستی کەسێک تاوانێکی کردبێت، دەبێت بیسەلمێنرێت. پێویستە ەڵز لە هەموو مافەکانی تەمەتبار و تاوانباران بگیرێت. سیستەمی دادوەری دەبێت لەسەر بنەمای یاسا و ستانداردی مەدەرن و ئینسانی و پەسەی کارگەی بێت و هەموو کەیسەکان لەم چوارچێوەیدا دووبارە بخرێنە بەر لەکەینەوە.

پەیوستە زۆر کەس ئازاد بکرێن، کەرامەتی خەیان بە بگەڕێندرێتەوە و کەمەگا داوای لێبوردنیان لێبکات، چونکە یان ئەو تاوانەی بە پێی یاسای شەرع بەسەریاندا سەپێنراوە بە هیچ شێوەیەک بە تاوان حساب ناکرێت، یان ناتوانرێت تاوانکەیان بسەلمێنرێت. تەنانەت بە ئەوانەی بەڵاستی تاوانبارن، پەیوستە سزاکەیان بگەڕدرێت. سزادان لەسەر بنەمای شەریعەت و تێگەیشتنەوە دەندانە و نامرۆڤانەیە و پەیوستە بەتەواوی وازی لێبهێنرێت.
زۆرێک لە سزاکان، و نەک تەنیا سزای لەسێدارەدان، لە کەماری ئیسلامیدا دەندانە و تاوانکارانەن و پەیوستە هەبوونشیان نەهێنرێت. لە کەماری ئیسلامیدا لە لەسێدارەدانەوە نەگەیت بە زیندان. سزاکانی وەک بڕدبارانکردن، قامچی لێدان، بڕینی دەست وقاچ، چاو دەرهێنان هەیە – لەم دواییانەدا، لە حاڵەتی گەنجێکدا کە کچێکی کوڕ کردووە کە تەزابی بەسەریدا ڕشتووە، بڕیاریانداوە کە بە ڕشتنی تەزاب کوڕ بکرێتەوە – فێدانی لە بڕزاییەوە، هتد و هتد بەتەواوی قەزوون و دەندە و دژە ئینسانیە و نابەت لە هیچ سیستەمێکی یاساییدا بەفەرمی بناسرێت. ئەم بەناو سزایانە زۆر لە خودی تاوانکە تاوانکاریتر و دژە ئینسانیترن و دادوەر و دادگا و سیستەم و دەسەاتی یاسادانان و دەسەاتی جێبەجێکردن و دەسەاتی دادوەری کە ئەو جۆرە حوکمە بڕبڕییانە پەسەند دەکەن و دەردەکەن و جێبەجێی دەکەن و ئەبەت دادگای بکرێن و لێپێچینەوەیان لەگەڵدا بکرێت. تاوانی ئەوان زۆر قورسترە لە قوربانیانی ئەم سیستەمە.
کازم نیکخواە: بانگەشەی ئەوە دەکەن کە چاوەک لە بڕامبەر چاوەکدا جێبەجێکردنی وردی دادپەروەرییە. چۆن بیر ئەکەیتەوە دەربارەی ئەمە؟
حەمید تەقوایی: باس لەوەش دەکەین کە بەڵاستی چاوەک لەبڕانبەر بە چاوەکدا چۆنە دادپەروەرانەیە، بەڵام پەیوەست ناکات بچیتە ناو ئەم جۆرە باسانە و شارەزایەکی یاسایی یان پارێزەر بیت بە ئەوەی بزانیت بڕدبارانکردن بڕبڕییەتە. بڕدبارانکردن زۆر قەزوونتر و دەندانەترە لەو تاوانەی کە بەڵواەت ئەنجام دەدرێت. تاوانی ئەوانەی سزای بڕدبارانیان بەسەردا سەپێنراوە چییە؟ سەکس لە دەرەوەی هاوسەرگیری یان ئەم جۆرە پەیوەندییە تایبەتیەی مرۆڤکان، کە لە بنەڕەتدا پەیوەندی بە کەمەگا و حکومەتەوە نییە. ئەمە تاوانە و دواتر سزاکە بڕدبارانکردنە! تاوانباری ڕاستەقینە ئەو کەسەیە کە فەرمانی بڕدبارانکردنی داوە نەک قوربانییەکە. مەرج نییە مرۆڤ شارەزای یاسایی بێت بە ئەوەی ئەم وەک ئەهریمەنیی ببینێت. هەرکەسێک دیمەنی بڕدبارانکردن بینیبێت دەزانێت تاوانکی دەندانەیە. یان بینی ئەندام و کوەرکردنی چاو و هتد.

ئەم هەموو سیستەمی تۆتالیتاریستەندنەوەیە هیچ پەیوەندییەکی بە دادپەروەری و وێژدان و پاراستنی کەرامەتگا لە تاوان و هتدەوە نییە. ئەم بنەمایەی چاوکە لە بەرامبەر چاوکەدا چەندین سەدەیە لە مزگەوتخانەکەدا دانراوە. سەر بە سەردەمی بەربەریەت و سەردەمی عەشیرەت و کەرامەتگا خۆکیەکان. کەماری ئیسلامی ئەم سیستەمە کۆنەی لە گۆڕ دەرهێنا و کردوویەتی بە یاسای هەنووکەیی لە کەرامەتگادا. مەسەلەکە تەنها لەسێدارەدان نییە و بەردبارانکردن و ئەشکەنجەدان و قامچی لەدانیش تاوانن و ئەژانەی ئەم تاوانە ووددات. کرێکاران بە تاوانی بەشداریکردن لە ئاووهەوای سیاسی ئەژی جیهانی کرێکاران، بە قامچی لەدان سزا دەدرێن. جۆرەکانی ئەم کردەوەیە تاوانە. دیسانەوە پەی سیاسەت و تەماتبارکردن بە بەتاوانەکان دەکەشرێنە ناوەوە، بەنام ئۆگەر تاوانەکیش ئەنجامدرابێت، ئەحیی ئەم جۆرە سزایە لە هەر تاوانێکی خەیالی یان ئاستەقینە کە بە تاوانباران بگەڕێتەوە، قەزەونتر و نامرۆڤانەتر، و خۆی شایەنی سزایە. ئەم سزا تاوانکارییانە پێویستە لە سیستەمی دادوەری هەر کەرامەتگایەک کە ئەزموونی لە مرۆڤ بگرێت، دوور بخرێنەوە. ئەم سزا ئیسلامیانەی وەک نموونەی دەندەیی و سەردەمی نیشتەجێبوونی ئاشکەوت و سیستەمی قەبیلەیی و خێڵەکی لە مزگەوتخانەدا بەجێبهێڵرێن. ئایین وەک وەسیلە و هێگرەک وایە کە کاردانەوەی سەدە و سەردەمکانی بەستێنەکە و بە جلوبەرگی پیرۆزی و فەرمانی ئیلاهی دایپۆشیوە و لە خەیدا پاراستوێتی. هەموو ئایینەکان یەک ئەرکیان دەگەڵن. ئەو قەناغەی کە ئایینەکان تێیدا لەدایک بوون، سەردەمی کەرامەتگای خێڵەکی و قەبیلەیی، کە تەنها وەک تێکەڵکردنەوە لە دادپەروەری تەدەگەڵن، هەروەها خوێن و تێکەڵی خێڵەکی. خوێن بە خوێن دەشۆن و چاوەک لە بەرامبەر چاوەکەدا دەردەهێنن و خێڵەکی عەشیرەتەکان شەڕی یەکتر دەکەن. ئایین، وەک خەرمانەیەکی پیرۆز، ئەم ڕوانینەی ئینسانە سەرەتاییەکانی لە عەدالەت و دادپەروەری لە خەیدا بەستووە و گواستیوەتەوە بە سەردەمی ئەمە و لە هەر شوێنێک گەیشتبێتە دەسەڵات، وەک کەماری ئیسلامی حوکمڕانی کەرامەتگای کردووە. ئەوانەی لە گۆڕ دەرهێناوە، وەک ئایەتوڵڵا شەهرودی و ئەیشەهری و...هتد، دەسەڵاتیان بەدەستهێناوە و ئەم دەندەیی و تاوانکارییە لە کەرامەتگادا ئەنجام دەدەن.

کازم نیکخواە: بە هەر حاڵ ئەوتگەلێک هەن دەڵێن بەردبارانکردن، تێڕوانینەوە و... ئیسلامی نین. وەک بزووتنەوەکانی دووی خورادی کە پێیان وایە پێویستە خوێندنەوەیەکی جیاواز و وێنەیەکی جیاواز لە ئیسلامدا هەبێت، کە بەردبارانکردن دەبە وازی لێبهێنرێت- بەگومان هێشتا دژی لەسێدارەدان نین، تەنیا دەڵێن لەبری ئەوەی لە شوێنە گشتیەکاندا ئەنجامی بدەن با لە پشت دیوارەوە لەسێدارەدانەکە

ووبەدات – بەڵام بەهەر حاڵ ئەگەر وا گریمانە بکەین کە لە سەدارەدان و بەردبارانکردن و قامچی لەدان و هتد دەستبەردار بن، ناڕەزایی ئەوە چییە؟ ئاخر نابێت کەسێک کە دزی دەکات یان تاوانێک دەکات سزا بدرێت؟ لە قسەکانت تێدەگەم کە تۆ هیچ جۆرە سزایەکی ئیسلامی قبوڵ ناکەیت.

حەمید تەقوایی: بەڵێ زیاتر باسی سزا ئیسلامیەکانم کرد، بەڵام مەسەلەکە لە زۆر لەوە زیاترە کە تەنها لیستی سزاکان بێت. لەم بارەیەوە ووتنی دەکەوە، بەڵام سەرەتا با شتێک لەسەر ئەم تێواینە بە دوو خوردادی بڵێم. ئەوان پێیان وایە "ئیسلام لە خێدا هیچ عەیبێکی نییە". کێشەکە لای دەسەاتە، بەردبارانکردن و حیجابیش لە قورئاندا نییە و هتد. ئەمە ناچینە ناو مشتومڕی خوێندنەوەی جیاوازەکانی ئیسلامەوە، بەڵام گومانی تێدا نییە کە ئایینێکە، بە هەر جۆرە لێکدانەوە و خوێندنەوەیەک، وەک وتم، دواکەوتوویی مێژوویی و دواکەوتوویی سەردەمی بەردینی کردووەتە نگەوە، کردوویەتی بە کەلاموالڵە ، پیرەزی کردوە و لە ئەنجامدا پاراستوویەتی. زۆرێک لەم دواکەوتوویە مێژوویانە کە پیرەزی ئایینییان وەرنەگرتووە چارەسەر کراون و ئێستا پەویستە لە مزەخانەکاندا بەدوایاندا بگەڕێن. لە شێشی دەستووریدا زاڵبوونی ئایین بەسەر کاروباری دادوەریدا دەردەک بوو و بابەتی ناڕەزایەتی خەڵک بوو. خەڵک عەدالەتخانەیان دەویست چونکە قاجار هەمان سیستەمی تەڕەسەندنەوە و قامچی لەدان و بینینی بەشەکانی جەستەی دامەزراندبوو. ئێستا دوای سەد ساڵ گەڕاینەوە بە تەڕەسەندنەوە و هتد. لەرەشدا دیسان ڕوانینی ئیسلام دەبینیت وەک وەسیلەیەک کە بەبەرد بوون پیرەز دەکات و دەیپارێزێت.

خاڵێکی تر ئەوەیە کە تا ئەو شوێنەی قورئان خەیاڵەیەتی، سورەتی قەساس سەرچاوەی زۆرێک لەو یاسا دژە ئینسانانەی شەریعەتە. یەکێک لە ئایەتەکانی سورەتی قیساس ئەوەیە کە دەبێت ژن لەبەرانبەر ژن ، پیاو بەرانبەر پیاو،کۆیلە بەرامبەر بە کۆیلە و پیاوی ئازاد لە پیاوی ئازاددا تۆڵەیان لێبکرێتەوە. ئەمە فەلسەفەی دادپەروەری ئیسلامییە. باسەکە لەسەر بکوژەکە نییە بەرامبەر بە قوربانییەکە. ژنێک دژی ژن واتا ئەگەر ژنێک لە عەشیرەتێک یان بنەماڵەیەک بکوژرێت، هەرکەسێک بکوژ بێت، دەبێت ژنێک لە عەشیرەتی بکوژەکە بکوژرێت! ئەگەر ئازادکراو کۆیلەکەی کوشت، دەبێت کۆیلەیەکی بنەماڵەی بکوژەکە بکوژیت! ئەمانە نیشان دەدەن کە تەڕەسەندنەوە و یاساکانی شەریعەت لەسەر بنەمای خوێن و خێڵ و پێوەندی خزانییە. چونکە جۆرەکی دیاریکراو لە سزا لە قورئاندا هەیە یان نا، کێشەکە چارەسەر ناکات. ئەمە تەواوی فەلسەفە و جۆهەری حوکمی ئیسلامییە کە

لە ئادەمیزادێکی پەرستانە و دندیە. هەموو کەسێک ئازادە هەر خوێندنەوەیەکی بۆ بڕوڕیان هەبێت، بەڵام پرسی سەرکی ئەوەیە کە بۆچی دین لەگەڵ هەر خوێندنەوەیەکدا ئەبێت بچێتە ناو یاسا و دەسا و دادوەریەوە ؟ ئایا نابێ دین بخرێتە مزگەوت و یاسا لەسەر بنەمای مرۆڤ و مرۆڤایەتی و پاراستنی کەرامەت و مافی مرۆڤکان لە کەمەگاکانی ئەمەدا بنووسین؟ پووڕکە چیە؟ قسەی خودا یان پاراستنی کەرامەتی مرۆڤ؟ ئەم دووانە وەک یەک نین. جا ئیسلام بێت، جولەکە، مەسیحی یان هەر ئاینێکی تر، هەرکاتێک دەستەاتیان هەبووبێت، زۆرترین تاوانیان بە مەزەتی فەرمانڕەیلاهییەکان ئەنجامداوە. کەمەگەڵ مرۆیەکان کە دوای سەدەکانی ناوەاست چوونەتە سەردەمی شارستانیەت، یەکەم کاریان دەرکردنی ئایین بوو لە حکومەت و یاسا و سیستەمی دادوەری. دەیانگوت هەر لەکدانەوە و خوێندنەوەیەکت هەیە بۆ ئایین کاری تایبەتی خۆتە، دوور بکەوەرەوە و شوێن کەسایەتی خۆت بکەوە، بەڵام کەمەگا لە دەوری ئایین بەدەوە ناچێت.

بەڵام لە دیوەکەی تری پرسیارەکەتدا، ئەگەر وا گریمانە بکەین کە بەردبارانکردن و قامچی لەدان و سزا قەزوونەکانی تر وازیان لە هێنراوە و کەسێک بە سیستەمی دادوەری شەرعی لە شوێنی خۆیدا دەمێنێتەوە، بەڵام پەڕژە یاسای تەسەندنەوە و بەردبارانکردن و لەسێدارەدان و هتد. لادەبرێت، ئایا هێشتا ناڕەزایەتی هەیە؟ وەڵامەکە بەڵێیە، چونکە ئەمانە بەس نین. بنەمای کێشەکە ئەوەیە کە هەموو سیستەمەکە شەریعەتییە. سزاکان تەنها بەشێکن لەم سیستەمە. پرسەی لێپێچینەوە و دەستگیرکردنی تەمەتبار، پرسەی دادگاییکردن، مافی تەمەتبار و تاوانباران، تاوانناسی، چۆنیەتی دانانی دادگاکان، تایبەتمەندی پێویست بە دادوەر و داواکاری گشتی و پارێزەرانی بەرگری، جیاکردنەوەی تاوانی کەسی و مەدەنی و سیستەمی تاوان بەپێی پلەنکردنی تاوانکان و لە هەمووی گرنگتر فەلسەفە و ئەو بۆچوونەی کە هەیە سەبارەت بە حوکمدان و دادپەروەری، ئەگەر هەریەکێک لەم لایەنانە لەسەر بنەمای ئایین و شەریعەت بێت، هیچ پێوەندییەکی بە دادپەروەری و مافەکانی مرۆڤەوە نییە. بە نموونە مافی تاوانباران لەبەرچاو بگرن. لە هەندێک حاڵەتدا کەماری ئیسلامی بە ملی تاوانباران هەڵدەواسێت و لە شاردا دەیانگێڕێتەوە. ئەمە کەتایی زەلیلکردن و سوکایەتیکردنە بە خۆی، لەگەڵ هەر تاوانێک. ئەمە وردکردن و تێکشکاندنی کەسایەتی تاکە. هەرکەسێک هەر تاوانێکی کردبێت لە ئەنجامدا مافی دیاریکراوی هەیە. دەبێت هووبووی سزایەکی دیاریکراو بێتەوە، بەڵام سوکایەتیکردن و زەلیلکردن و شکاندنی کەسایەتی مرۆڤکان سزا نییە، بەڵکو تاوانێکە کە

دەتوانرێت لەپێچینەوەی لەگەڵدا بکرێت. لەم سیستەمەدا وەک ئەوە وایە کەسێک کە تاوانێکی ئەنجامداوە ئیتر مرۆڤ نابێت و دەکرێت بە شەوێک لەبەردرێت و سووکایەتی پێبکرێت و گاڵتەیان پێبکرێت و بەشەرەفی پێبکرێت کە تەنانەت دوای تەواوکردنی ماوەی سزاکەیشی ئیتر نەتوانێت لە کۆمەڵگادا بژی .
کازم نیکخواە: بە ئاگاداریتان بینەرێکی تەلەفزیۆنی دەڵێت، براکەیان لەسەر تاوانێکی سادە قامچی لەدراوە و دواتر بە ماوەیەکی زۆر لە ماڵەوە نەهاتۆتە دەرەوە و دواجار کۆتایی بە ژیانی خۆی هێناوە.
حەمید تەقوایی: بەڵێ بەداخەوە لەم نموونانە کەم نییە. مەبەستی من ئەوەیە کە کەرامەتی مرۆڤ و دادپەروەری بەتەواوی لەم سیستەمە دادوەرییەدا غایبە هەیە و مەسەلەکە تەنها لەسەر جۆری سزاکان نییە. تەنانەت ئەگەر تەواوی پێژە یاسای تەسەندنەوەش وەلا بنرێن، ئاخر هەمان فەلسەفەی یاسایی کە باوەڕی بە تەسەندنەوە و چاوەک لە بەرامبەر چاوێکدا هەیە، دادوەریش فەرمی دەکات، دادگاییکردن ئەنجام دەدات، دەستگیر دەکات، دانپێدانان و هتد. ئەم سیستەمە سەراتا پای دژی ئینسانییە. هیچ پەیوەندییەکی بە کۆمەڵگەی مەدەنی و کۆمەڵگەی مەدەرنی ئەمەوە نییە. هیچ پەیوەندییەکی بە تێگەیشتنی مرۆڤی ئەمەوە نییە بە خۆی و ئەو شتەی کە بە خۆی هەیەتی. یاساکانی سەردەمی کۆنی قەبیلەیی و خێڵەکی کە لەسەر بنەمای پەیوەندی خوێن و پەیوەندی کۆیلایەتی و پەیوەندی نێوان "موسڵمان و کافر" دەیانەوێت لە جیهانی ئەمەدا بواڵ پێبدەن. ئەستا وای دابنێین واز لە بەردباران بهێنن، ئەی چی لەگەڵ هەموو ئەو سیستەمە دەکەی کە تێگەی بە بەردبارانکردن دەدات؟ لەم سیستەمەدا شتێک نییە بە ناوی مافی تاوانکارەوە.
کازم نیکخواە: با لێرەدا کەمێک بوەستین. بۆچی ئەوە مافی تاوانباران ئەبێت چی بێت؟
حەمید تەقوایی: لە بەرنامەی دونیایەکی باشتردا (بەرنامەی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری)، بەشێکی بە وردی تایبەتە بە مافی تاوانباران. بەگومان نێک هەر لە کۆماری ئیسلامیدا، بەڵکو لە هەموو ئەو دیکتاتۆریاتانەی کە تا ئێستا لە ئێران دامەزراون، مافی تاوانباران دانیان پێدا نەنراە، بەڵام جیاوازی کۆماری ئیسلامی لەوەدایە کە فەرمالیزم و شەرعیەتی بەم بە یاساییە بەخشیوە .
مافی یەکەمی تەمەتبار ئەوەیە کە لە کاتی دەستگیرکردنیان لە ماوەی بیست و چوار کاتژمێردا تاوانێکی بە ڕوون دەکرێتەوە و تەمەتبار مافی ئەوەی هەیە دەستبەجێ پارێزەر وەربگرێت و مافی ئەوەی هەیە تەنها بە ئامادەبوونی پارێزەر قسە بکات . یاساکانی تاوانکاری

مەدەرن دەوڵەتانەت تەماتبار مافی ئاوەی هەیە لە دژی خەی شایەتی نەدات. دانپەدانان بە هەی هەر جۆرە فشارکی دەروونی یان جەستەییەوە دروست نییە. و دووەم: تەنها دانپەدانان بە تاوانکەدا بەس نییە. دانپەدانان کاتک دەوایە کە بە هەکاری بابەتیی پشتەاست بکرێتەوە. تەماتبار دەتوانەت بە هەر هەکارک دان بە تاوانکدا بنەت، بەڵام بە هەکاری بابەتیی دیکە دانپەدانانکە دەت بکاتەوە. بەڵام لە یاساکانی شەریعەتدا دانپەدانان بەسە بە سەلماندنی تاوانک. هەمان ئاو دانپەدانانە کە لە ژێر هەموو جۆرە ئەشکەنجەیکی دەروونی و جەستەیی ئەنجامدراوە.
مافی هەبوونی پارێزەر، مافی سەردانیکردن و پەیوەندیکردن بە جیهانی دەرەوە، قەدەغەکردنی دەستگیرکردن بەبێ ووتکردنەوەی تاوان بە تەماتبار و هتد و هتد، لایەنەکانی تری مافی تاوانبارانن. لە سیستەمی ئیسلامیدا پەشەلکردنی مافی تەماتبار و تاوانباران هەر لە هەنگاوی یەکەمەوە دەست پەدەکات، واتە کردەوەی پەلیس و هەزی جێبەجێکردن کە تەماتبار دەستگیر دەکات. خەڵک دەگرن بەبێ ئاوەی ووتکردنەوە بە کەس بدەن. بەسە بە ئاوان بانگەشەی ئاوە بکەن کە تە سوکایەتیت بە پەشەنگی ئایینی کردووە یان تە سیخوەی ئیسرائیلیت و دەستگیرت بکەن. ئەشکەنجە، کە لەم سیستەمدا پەی دەوترێت تەعزیر، بە تەواوەتی بە حەڵاڵ و شەریعی دادەنرێت.
خاڵەکی تر ئاوەیە کە ئاوان بەبێ ئاوەی ناوی لەسەدارەدراوەکە ئابگەیەنن لەسەدارەی دەدەن. نەک هەر دادگاکان کراوە و شەفاف نین و کەس ئاگاداری پرۆسەی دادگاییکردنەکە نییە، بەڵکو تەنانەت لە زۆربەی حاڵەتەکاندا ناوی لەسەدارەدراوەکان ئاگادار نەرێت. هەرچی بیر لە سزای لەسەدارەدان دەکەینەوە، ئەمە سروشتی تاوانکارییی سیستەمی دادوەری ئیسلامی نیشان دەدات. تەنانەت ئەگەر ڕێگە بە سزای لەسەدارەدان بدەین، حکومەت ناتوانەت کەسک لەسەدارە بدات بەبێ ئاوەی کەمەگا بزانەت تاوانەکە چی بووە و تەماتبار کەی دەستگیرکراوە و بۆچی دەستگیرکراوە و هتد. لە کەمەگە مەدەرنەکانی ئەمڕۆدا، کاتک کوشتنەک یان تاوانکی گرنگ ڕووەدات، هەر لە یەکەم ڕۆژەوە ئای گشتیی لە ڕێگەی ڕۆژنامەگەرییەوە ئاگادار دەکرێتەوە و ئیجرائاتی دادگا لە لایەن پەیامنێرانەوە ڕاپۆرت دەکرێت. تەنانەت ئەگەرزەیەکیش ماف حەق بکرێتە ناحەق و بە نموونە ئەگەر پارێزەری بەرگری بیستەمنەت کە لە کاتی دەستگیرکردنی تەماتبارەدا، ئەم مافە یان ئاو مافە ڕەچاو نەکراوە، دادگا دەساتی لەپرسینەوە لە کەیسەکەدا لەدەست دەدات و تەواوی دەسیەکە بە نادروست ڕادەگەیەندرێت. ئاوەندە وەسوەسە و وردبینی لە ڕەچاوکردنی مافی تەماتبارەکاندا هەیە. لە کەماری ئیسلامیدا نەک

تەنیا بە کردەوە بەکو لە ڕووی ڕەسمی و یاسایشەوە مافێکی لەو شێوەیە شونەکی لە ئیعرابدانیە.
خاڵێکی گرنگ سەبارەت بە سیستەمی دادوەریی ئیسلامی ئەو جیاکاری و هەڵاواردنەیە کە بە شێوەیەکی فەرمی و یاسایی لە نێوان موسڵمانان و کافرەکاندا هەیە. کافرەکان تەنانەت نیوەی مافی موسڵمانیان نیین. لایەنێکی دیکە جیاکاریە لە نێوان ژن و پیاودا. لە زەر بواردا ژنان یان مافیان نیین یان نیوەی مافی پیاوان هەیە. بەیە لەم سیستەمەدا هاووڵاتی یەکسان نین. بنەمای دادپەروەری لە کەمێگا مەدەنیەکاندا مافی هاووڵاتیبوونە. هاووڵاتیان مافی یەکسانیان هەیە بەبێ گوێدانە ئایین و ڕەگەز و هەردوو ئەم لایەنانە لە یاساکانی شەریعەتدا پشێل دەکرێن.
بنەمای سیستەمی دادوەری ئیسلامی مافی موسڵمانانە. وە دووەم: پیاوی موسڵمان مافی زیاتری هەیە لە ژنان. بەپێی یاساکانی کەماری ئیسلامی ئەگەر کەسێک موسوڵمانێک بکوژێت تاوان و سزاکە زەر قورستر و تووندترە لەوەی کە کەسێک کەسێکی ناموسڵمان بکوژێت. لە هەندێک حاڵەتدا دروستە کە غەیرە موسڵمانەکان بکوژرێت، بە نموونە لە حاڵەتی لادەرەکان واتە ئەوانەی لە ئایینی ئیسلام دەرچوون. بەهایەکان حاڵەتێکی تایبەتی ئەم جۆرە لە لادەرانەن. لە پێوەندی لەگەڵ ژنان، حاڵەتەکانی کوشتن سزا نادرێن. وەک کوشتنی شەرەف، واتە کوشتنی ژنێک کە سێکس لەگەڵ کەسێکی تر دەکات لەکاتێکدا "تاوانێک دەکات" لەلایەن هاوسەرەکەیەوە. بەپێی یاساکانی شەریعەت ئەم جۆرە تاوانانە بە کوشتن نازانرێت. لە پێژەیاسای تەسەندنەوەدا بابەتی کوشتنی شەریعی هەیە کە هیچ سزایەکی تەدا نیە.
لەڕەدا دەینە سەر پێناسەی تاوان و تاوانناسی. لە سیستەمی دادوەری کەماری ئیسلامیدا، کوشتنی کافرێک بەدەستی موسڵمان بە کوشتن نازانرێت. یان مردنی ژنێکی "خائین" لەلایەن مەردەکیەوە. یان کچێکی "خیانەتکار" بەدەستی براکەی یان باوکی. جگە لەوەش هەندێک کوشتن داشکاندنی بە دەکرێت! بە نموونە لە پێژەیاسای تەسەندنەوەدا دەوترێت ئەگەر باوکێک منداڵەکەی بکوژێت، تەسەندنەوەکە کەمترە لە کوشتنکی ئاسایی. دەتوانێت بەخشین بدات و گوناهەکەی پاک دەبێتەوە!
بەیە تێگەیشتن و هەڵسەنگاندن لە تاوان لە یاساکانی شەریعەتدا بە تەواوی پێوەستە بە ئایین و ڕەگەز و پێوەندی خزانی مرۆڤەکان لەگەڵ یەکتردا. چەمکی هاووڵاتیبوون و مافی یەکسانی هاووڵاتیان لەم سیستەمەدا بوونی نیە. نموونەیەکی دیکە کە ئەم ڕاستیە دەردەخات، مافی منداڵانە. لە کەمە ێگە کانی ئە مەدا، منداڵان

یان که سانی خوار تەمەنی یاسایی کە تاوان ئەنجام دەدەن، مافی تایبەتیان هەیە، بەڵام لە سیستمی دادوەریی ئیسلامیدا، ئەو جۆرە مافانە دانیان پێدا نانرێت و لە هەندێک حاڵەتدا تەنانەت پێچەوانەکەیشە. باوکێک منداڵەکەی بکوژێت مافی تایبەتی هەیە! منداڵ و هەرزەکار تا دەگاتە تەمەنی یاسایی لە زیندانەدا دەهێڵرێنەوە، ئەوەش لەبەردەم یاساکانی ئەمەدا، ئینجا لێسەدارە دەدرێن! موسڵمان مافی تایبەتی هەیە، پیاو مافی زیاتری هەیە، بەڵام منداڵ مافی نییە.

هەموو ئەم حاڵەتانە ئەوە دەردەخەن کە باسەکە لە یاسا بەربەریەکانی وەک لێ سەداردان و بەردبارانکردن و هتد تەدەپڕێت. ئەم یاسایانە بەرهەمی سیستەمێکن کە ئاگەر بیبەیت و لە چنگ خۆناویەکانیش بدەیت، لە بنەڕەتدا دژە مرۆڤ و دواکەوتوو و بەربەریە لە سروشتی خۆیدا. نە تاوانناسیەکەی کاریگەرە، نە پرسەی دەستگیرکردن و دانپێدانانەکەی، نە دادگاکەی دادگایە، نە دادوەرەکەی دەسەڵاتی دادوەرییان هەیە. بەڵای من دادوەری شەریعەت لە پاڵی یەکەمی یاسا لە هەر کەڵەشێک ڕەت دەکرێنەوە. بەهیچ شێوەیەک تاگەیشتن و بیرکەی ئەو لە دادپەروەری و حوکمدان لە پشتی مرۆڤکی ئاسایی‌وەیە لە کەمەگای ئەمەدا چونکە لە فەیزی قوم پەروەردەکراوە.

با نموونەیەک بهێنمەوە بۆ ئەوەی زیاتر ڕوون بێتەوە کە سیستەمی دادوەری ئیسلامی چ جۆرە دیاردەیەکە. بۆپەی ئەم سیستەمە کەسێک زینا بکات – زینا ناوەکی نەرنییە کە ئایین بە پەیوەندییە سێکسییە غەیرە شەریعەتییەکانی مرۆڤکان دەیدات- تاوانێکی گەورە ئەنجام دەدات، لەکاتێکدا سێکس بابەتی تایبەتی تاکەکانە و نابێت بە هیچ شێوەیەک بە تاوان هەژمار بکرێت. بۆپەی یاساکانی شەریعەت، ئاگەر ژنێک لە دەرەوەی هاوسەرگیری سێکسی کرد، تەنانەت ئاگەر مێردەکەی هیچ ناڕازایەتییەکی نەبێت، حکومەت بەسەریدا تەناپڕێت؛ تاوانێکی کردووە کە شایانی بەردبارانکردنە! ئەبێت تا نیوەی بە خاک داپۆشرێت و ئەوەندە بەرد سەری لەبەدات کە ئازاری بچێژێت! بەڵام ئاگەر کوشتنێک ڕووبدات، ڕازامەندی بنەماڵەی قوربانییەکە مەرجە! واتە کوشتن بابەتێکی تایبەتە، بەڵام سێکس بابەتێکی کەمایەتییە! ئەم سیستەمە بەتەواوی سەروەر و خوارە! ئەم پێچەوانەبوونەوەیە لەوەدا دەبینیت کە پەیوەندی سێکسی تاوانە، بەڵام ئازاردان بە بەرد بارانکردن تاوان نییە!

بنەمای کێشەکە لەوەدایە کە فەلسەفە و خاڵی دەستپێکی ئەم سیستەمە دادوەرییە لە بنەڕەتدا کەمەگای مەدەنی و پەیوەندی مرۆیی نێوان ئەندامانی کەمەگا نییە، بەڵکو کەمەگای خێزانکی و قەبیلەیی.

شەوازی تەواوانینی ئیسلام لە کۆمەڵگا و سەیرکردنیچەمکی تاوان و سزا و ماف و بەرپرسیارێتی تاکەکان بەرامبەر بە یەکتر و پەیوەندی تاکەکان لەگەڵ یەکتردا بە تەواوی ڕەگ و ڕیشەی لە سەردەمی کۆیلایەتی و کۆمەڵگا خێڵەکییەکان هەیە. هەموو ئەمانە پەیوەندییان بە 1400 ساڵ لەمەوبەرەوە هەیە، سەر بە سەردەمی حوشترن و هیچ پەیوەندییەکیان بە سەردەمی ئەمڕۆوە نییە. ئەم هەموو سیستەمە پەویستە گسک بدرێت و بخرێتە لاوە.

کازم نیکخواە: ئەوژاتەش لە هەمان ١٤٠٠ ساڵ لەمەوبەریش ئەم جۆرە یاسایە لە پشت کۆمەڵگا شارستانییەکانی سەردەمی خۆیەوە بوو.

حەمید تەقوایی: ڕاستە. ئایینی ئیسلام لە یەکێک لە دواکەوتووترین کۆمەڵگاکانی ئەو قۆناغەدا دروست بووە و هەر لەبەر ئەم هەکارەش تەنانەت نوێنەری پێشکەوتن و شارستانیەتی سەردەمی خۆی نییە.

کازم نیکخواە: بەڵێ. بە گشتی باسکە بە فەلسەفەی یاسایی سیستەمی دادوەری ڕاکێشرا. بۆچی ئەو فەلسەفەی سیستەمی دادوەری دەبە چی بێت؟ وە لەم ڕوانگەیەوە هەڵسەنگاندنی ئەوە بە سیستەمی ئیسلامی چییە؟

حەمید تەقوایی: لەو کۆمەڵگە مرۆڤدۆستانەدا کە ئەمە دەماوەت و کۆمەڵگایەکی وامان لە بەرنامەی دونیایەکی باشتردا ناساندووە، فەلسەفە و بنەمای سیستەمی دادوەری و سزای دوو لایەنی هەیە: یەکەم: پاراستنی کۆمەڵگە لەو تاوانانەی کە دەیگرنەبەر و دووەم پەروەردە.کردنی تاوانباران و گەڕاندنەوەیان بە ژیانی کۆمەڵایەتی و ڕێگریکردن لە دووبارەبوونەوەی تاوان. با ئەوەش بڵێم زەرینەی ئەو تاوانانەی لە کۆمەڵگاکانی ئەمەدا ڕووددەن، ڕەگ و ڕیشەی ئابووری و کۆمەڵایەتییان هەیە. تاوانکان ڕەگ و ڕیشەی لە سیستەمی چینایەتی سەرمایەداریدا هەیە. بەیە کاتێک باس لە کۆمەڵگەیەکی ئایدیاڵ دەکەین، وا گریمانە دەکرێت کە بەستێنە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی تاوان نەماون یان بە کەمترین ئاست کورت کراونەتەوە. ئە مە ئە گە ڕ تاوان و تاوانە کانی هە موو وڵاتان بکە یتە وە ، تە نانە ت لە پێشکە وتووترین کۆمە ڵگە پیشە سازییە کانی وە ک ئە مریکا، ئینگلتەرا، فە ڕە نسا و هتد، بۆت دە رکە وێت کە زەرینە ی ڕە هایان لە هە ژاری و بێکاری و نە بوونی ئاسایشی کۆمە ڵایە تی و ئابووریدان ، یان ، ڕەگ و ڕیشەی لە دەمارگیری ئایینی، میللی، نەتەوەیی، ئەخلاقی و "شەرەف"یدا هەیە، کە بە شێوەیەکی سەرەکی لەلایەن حکومەت و چینی دەسەڵاتدار لە کۆمەڵگادا سووتەمەنی پێ دەدرێت. ئەگەر ئەم دەزگایە لە کۆمەڵگە دوور بخرێتەوە، ئەگەر هەژاری و جیاکاری نەمێنێت، ئەگەر خورافات و دەمارگیریە قەومی و ڕەگەزییەکان بنبە بکرێن، وە ئەگەر

شەرفپەرستی و ئەخلاقی ئایینی ڕزیو و دواکەوتوو حوکمانی کۆمەڵگە نەکات، تاوان ڕوونادات. بەڵێ خاڵی یەکەم ئەوەیە کە دەبێت زەمینە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی تاوان نەهێڵرێت. بەڵام تا نەگەینە ئەو جارە کۆمەڵگا مرۆڤانە و لە بەرامبەر ئەو تاوانانەی کە ڕوودەدەن بە هۆکارێک لەم کۆمەڵگایانەدا ڕوو بدەن، پێویستە فەلسەفەی یاسایی و دادوەری لە لایەک بە پاراستنی کۆمەڵگا بێت و لە لایەکی تریشەوە بە پێوەردەکردنی تاوانباران و گۆڕانەوەیان بێت بە زیانی کۆمەڵایەتی ئاسایی. کۆمەڵگە تەنیا لە کەس ناکاتەوە، تاوانبارانیش بە سروشت بە گوناهبار و ستەمکار و نەگۆڕ دادنرێت. هەر لەبەر ئەمەش ئەمە پەیمان وایە نەک تەنها سزای لەسێدارەدان بەڵکو زیندانی هەتاهەتایی هەبوونشیرتەوە. زیندان لە ڕاستیدا شوێنێکە بۆ ڕاهێنانی خەڵک بۆ گەڕانەوە بۆ زیانی کۆمەڵایەتی.

یاساکانی شەریعەت ڕێک سەد و هەشتا پلە لە بەردەم ئەم فەلسەفە و تێوانینە ئینسانییەدایە بۆ سیستەمی دادوەری. نەک هەر یاساکانی کۆماری ئیسلامی، بەڵکو هەر ئایینێکیش. هەرکاتێک ئایینەکانی تر سەرچاوەی شتێک بوون، هەمان جۆری کارەساتیان ئەنجامداوە کە کۆماری ئیسلامی سەرقاڵی ئەو کارەساتەیە. وەک مەسیحیەت لە سەدەکانی ناوەڕاستدا. مرۆڤایەتی شارستانی ڕاپەڕیو و ئایینی مەسیحی خستەتە ناو چاڵەکەوە، ئاین پاشکۆی پێکردەو کردوەیەتی بۆ بە پرسێکی تایبەت و دەستی لە حکومەت و یاساکان بەیوە. و بۆ پێچەوانەوە هەر ئایینێک لە دەسەڵاتدا دەبێت، هەمان شێوازی تاوانکاری لە کۆماری ئیسلامیدا دەخولقێنێت.

یاسا و فەلسەفەی یاسایی کۆماری ئیسلامی، وەک وتم، لە بنەڕەتدا لەسەر بنەمای پەیوەندیی خوێن و بنەماڵەیی، ڕەگەز و بیروباوەڕی ئایینی مرۆڤکان دامەزراون و هەر بۆیە بە سروشت، نامۆن بە دادپەروەری و وێژدان و یەکسانی لە نێوان مرۆڤکاندا. لە یاساکانی شەریعەتدا پێش هەموو شتێک موسڵمانان بە تەواوی لە یەکتر جیان.

دووەم: پیاوان مافیان زیاترە لە ئافرەتان و سێیەم: سزا و تاوان لەسەر بنەمای پەیوەندی خوێن و پەیوەندی خزانی پێناسە دەکرێت. کۆمەڵگەی مەدەنی بە گشتی لەم سیستەمەدا غایبە. هەر لەبەر ئەم هۆکارە، لەم سیستەمەدا باسی میراتگرەکان، خوێن بایی، و هتد دەکەین. خاوەنی خوێنی ئەو کەسەی کە دەکوژرێت – واتە بنەماڵە و خزمی پەیوەندیدار – دەتوانێت ڕەزامەندی بدات یان نا و بە خێی لە سەدارەی بدات. لە حاڵەتی تاوانی تردا، ئەندامی خزانی قوربانییەکە دەتوانێت هەمان زیان بە تاوانبارەکە بهێنێت کە بەسەر ئەندامی خزانەکەیدا هاتووە. وەک لە سەرەوە ئاماژەم پێدا، سورەتی قساس بە ڕوونی باس لە کێڵە دژی کێڵە، پیاو لە دژی پیاو و ژن لە دژی ژن دەکات.

کازم نیکخواە: ئاخر هەندێک ئەم تەئسەندنەوەیە و تەئسەندنەوەی بنەماڵەیی بە جۆبەجێکردنی دادپەروەری دەزانن.
حەمید تەقوایی: دەزانی بۆچی؟ ئەمش لەبەر ئەوەیە کە کۆمەڵگەی مەدەنی بە تەواوی لەم سیستەمی بیرکردنەوەیەدا غائیبە. لە سیستەمی شەریعەتدا موسەمان و کافر هەیە. هەروەک چۆن لەم سیستەمە کۆمەڵگە و حکوومەتی ئیسلامی هەیە، دادپەروەریش ئیسلامییە؛ پەیوەندی بە موسەمانەوە هەیە. لە قورئانەدا بنچینەی مافی مرۆڤکان ئایینەکیانە، پاشان ڕەگەز و خوێن و پەیوەندی عەشیرەتیان. ئەمە بەهەی ئەوەی جیهان بەرەو پێشەوە چووە و خێڵ و عەشیرەتکان بەمانا بوون، کۆماری ئیسلامی ناچار بووە تەئیدی ئەندامانی بنەماڵە کوژراوەکان و پرەنسیپی "ژن دژی ژن" و "پیاو لە دژی پیاوکورت بهێنە بەنام بنەمای باڵادەستی موسەمان بەسەر کافر و باڵادەستی پیاو بەسەر ژندا بە تەواوی پاراستووە. تەنانەت پەیوەندییە خزانیەکانیش هێشتا پارێزراون. یاساکانی کۆماری ئیسلامی باس لەوە دەکەن کە کەسوکارە پلە یەکەکانی بکوژ دەبە فیدیە بدەن و ئەگەر نەیانتوانی بیدەن، ئەوا لەکەسوکاری پلە دووە فیدیە وەربگرن. واتە یەکەم: هەموو بنەماڵەی قوربانییەکە ستەم و تێعەدایان لە کراوە و مافی خۆیانە لە بکوژەکە خۆش بن یان لێی خۆش نەبن، دووەمیش هەموو بنەماڵەی بکوژەکە بەرپرسیارن و پێویستە سزا بدرێن! واتە بنەمای تەئسەندنەوە تەئیی عەشایەری و بنەماڵەییە!
ئەگەر بە هەر ئەندامەکی ئاسایی کۆمەڵگەی ئەمە، کە مەرج نییە زانیاری یاسایی و دادوەری زۆری هەبێت، بڕەی دادپەروەری واتە پاراستنی کۆمەڵگە لە تاوان و پەروەردەکردنی تاوانباران، ئەوا بە تەواوی لەگەڵت هاوڕان. بەنام ئیسلام دەڵێت دەبێت خوێن بە خوێن بشۆردرێت، تەئکردنەوەش بکرێت و تەئکردنەوە هیچ مانایەکی تری نییە جگە لە تەئ بە تەئ.
لە لایەکی تریشەوە بناغەی پەیوەندی خوێن و خزانی لەوەدا دەبینیت کە باوک یان باپیری باوک دەتوانێت منداڵەکەی یان نەوەکەی بکوژێت و تەنها فیدیەیەک بدات. بۆچی؟ چونکە خەی خاوەنی خوێنەکەیە!چونکە میراتگرەکان دەتوانن لە کوشتن ڕزگاریان بێت و باوکیش خەی میراتگرە!
لەم پەیوەندییە خوێن و خزانییەدا ژن و پیاو پلەی تەواو جیاوازیان هەیە. شایەتحاڵی ژن یەکسانە بە نیوەی شایەتحاڵی پیاو، ژنیش نیوەی پیاو میرات وەرگرێت و کوشتنی ژنەکی "خائین" بە هیچ شێوەیەک بە تاوان نازانرێت، لەکاتەکدا ژن ناتوانێت دەستی بەرز بکاتەوە بەرامبەر پیاوەکی "خائین". بەهیچ شێوەیەک ڕەگای ئایینی وەک سیغە و فرەژنی هەیە کە لە بنەڕەتدا چەمکی "خیانەتی پیاو" بە

مانای دەکات.
لایەنێکی تر و دەنگێ گرنگترین لایەنی بادەستی موسڵمان بەسەر کافرەکاندا. یاساکانی شەریعەت ئاماژە بە هاوڵاتی ناکەن، ئاماژە بە موسڵمانان دەکەن. لە گەلاڵەی تەفسیرەندنەوەی کەماری ئیسلامیدا باس لەوە کراوە کە ئەگەر موسڵمانێک بکوژرێت، بکوژەکە شایەنی لە سێدارەدانە. واتە ئەگەر کەسێکی غەیرە موسڵمان بکوژرێت سزاکەی جیاوازە. یاسای تەفسیرەندنەوە باس لەوە ناکات کە دەبێت چی بکرێت سەبارەت بە کوشتنی ئەندامانی کەمەڵگا. چەمکی ئەندامانی کەمەڵگا سەربەخۆ لە ئایینەکەیان هیچ جێگەیەکی لەم سیستەمەدا نییە.
بەشێکی دیکەی پەڕەیاسای قیساس سەبارەت بە یاساکانی پەیوەست بە کوشتنی کافرەکان لەلایەن یەکترەوە. بەڵام لە هیچ شوێنێک نەگوتراوە چی بکرێت ئەگەر موسڵمان کافرێک بکوژێت، چونکە لە شەریعەتی ئیسلامیدا ئەمە بە هیچ شێوەیەک بە کوشتن نازانرێت. واتە یەکەم، یاساکانی پەیوەست بە کوشتن جیاوازن لە یاساکانی پەیوەست بە موسڵمانان ئەگەر بکوژ و قوربانییەکە کافر و ناموسڵمان بن، دووەمیش کوشتنی کافر بە هیچ شێوەیەک بە کوشتن نازانرێت. ئەم بیرکردنەوەی ئایینییە ناتوانرێت بە تێگەیشتن و فەلسەفەی مەدەرن و فەلسەفەی دادپەروەری و حوکمدان بە هیچ جۆرە لێکدانەوە و خوێندنەوەیەکەوە ببەسترێتەوە.
لە پەڕەیاسای تەفسیرەندنەوەدا حاڵەتی دیکەش هەن کە لە فاشیزمەوە نزیکن. لە پەڕەی یاسای تەفسیرەندنەوەدا هاتووە، ئەگەر کەسێکی عاقڵ شێتێک بکوژێت، تەنها دەبێت فیدیەیەک بدات. واتە ئەگەر دووەمیان بیت دەتوانی شێتەکان بکوژیت و فیدیە بدەیت و ژیانی خۆت بژیت. فاشیزمی هیتلەر بەتەواوی هەمان کاری کرد. لایەنگری مرۆڤ تەندروست و بەهێزتر و بادەستەکان بووە و کەمئەندام و دواکەوتووی دەروونی بە شایستەی مردن دەزانی. لە ئیسلامدا مرۆڤ بە شێت نازانرێت. دەکرێت شێتەکان بە دانی فیدیەیەک، کە کەمترە لە هی کەسێکی عاقڵ، بکوژرێت و سزا نەدرێت.
کەی ئەم یاسایانە وەنەبێکی کارساتبار لە سیستەمی دادوەری شەریعەت دەدات بەدەستەوە. لەسەر بنەمای خوێن و تەڵەی خەزانییە. سزای بکوژەکە بە هەزامەندی بنەماڵەی قوربانییەکە دەبێت. بنەماڵەی قوربانییەکە دەتوانن هەزامەندی بدەن و تەنانەت واز لە فیدیەکەیان و لەم حاڵەتەدا بکوژەکە لە هەر سزایەک ببەخشن. باوک دەتوانێت منداڵەکەی بکوژێت و دەسیەکە بە فیدیەیەک یەکلایی بکاتەوە. کەسێکی عاقڵ دەتوانێت شێتێک بکوژێت و بە پەدانی فیدیەیەک دەسیەکە یەکلایی دەبێتەوە. مەرد مافی ئەوەی هەیە ژنە "خیانەتکار"ەکەی بکوژێت. ئەگەر موسوڵمانێک لەلایەن کەسێکی بێباوەڕەوە کوژرا، ئەوا دەبێت

بەباوەڕکە بکوژرێت، و فیدیە و تۆزامەندی میراتگران و هتد، ئیتر هیچ ئیعتیبارێکی نابێت، بەڵام کوشتنی بەباوەڕ لایەن موسڵمانەکەوە نەک تەنها بە کوشتن نازانرێت، بەڵکو لە هەندێک حاڵەتدا ئرکی موسڵمانە، وەک کوشتنی لادەرەکان، کە واجبەکە لە ئیسلامدا. وە لیستی سزاکانی شریعەت بریتیە لە لسڵدارەدان و قامچی لەدان و بەردبارانکردن و بین و کوەرکردن و فەدان لە بەرزاییەوە.

ئم سیستەمە خی سیستەمێکی بەرهەمهێنانی تاوانە. سیستەمی دادوری کەماری ئیسلامی ماشێنکی ئینسان کوشتنە. ئامرێکی تاوانکاریە. ئامری تاوانە بە مانا فراوانەکی وشەکە. هەرکسێک لم سیستەمدا دژێک لە زیندان بسەر ببات، تاوانی لە دژ ئنجامدراوە. است بەتە هەڵە. نادادپروەرانە بووە. ئی ئگەر کسێک لە سەدار بدرێت، بەردباران بکرێت، یان قامچی لە بدرێت، یان ئندامەکانی جستەی ببڕن. هەروەک وتم دوای ڕوخانی کەماری ئیسلامی، پەیستە سرلنوێ لە هەموو کیسەکان پەداچونەویان بە بکرێتەوە. بەڵام ئو تاوانەی لە دسیەی ئو کسانەدا ئنجامدراوە کە سزای لسەدارەدان و بەردبارانکردنیان بسەردا سپەنراوە، بەهیچ شتێک قربوو ناکرێتەوە. ئمانە تاوانن کە بە هەمیشە لە ملەفی ڕشی ئم دسەاتەدا دەمێننەوە.

بەڵای من یەکێک لە ئرکەکانی حکومەتی ئینسانی کە جگای ئم دسەاتە دگرێتەوە ئەویە کە هەموو ئو دادورەکانی شریعەت و هەموو ئەوانەی بشدارن لە پسەندکردن و جبەجکردنی ئو یاسایانەدا دادگایی بکات. ئمە وانیەکە بە مرۆڤایەتی ئمە. دەندترین، قزەونترین، بەرفراوانترین لسەدارەدان لە کەماری ئیسلامیدا ڕوویانداوە و بەڵای من ئگەر بمانەوێت ئو لسەدارەدان لە هەموو جیهاندا هەبوشێنینەوە، پەیستە ئم نموونەیە بخرێتە بەر چاوی جیهان. لە هەموو شوێنکی جیهان بە بە ئابەوکردنی کەماری ئیسلامی لسەدارەدان قدەغە بکرێت. پەیستە ئم نموونەیە لەقاوبدرێت و بە هەموو لایەک نیشان بدرێت کە تاوان نەک بە لسەدارەدان بەڵکو بە بنبڕکردنی هژاری و نایەکسانی ادگیرێت. نەک هەر لە ئڕاندا، بەڵکو لە خودی ئەژئاوای پیشسازیدا، هەر ئم سرمایەداریە کە نائمنی ئابووری، هژاری، بێبشی، خورافاتە ئایینی و نەتەویەکان بەرهەم دەهێنێتەوە و بنەمای تاوانکاری دابین دەکات. بە نموونەی کەماری ئیسلامی کە دەندترین و دژە ئینسانیترین سیستەمی یاسایی سەردەمی ئستایە، دەتوانین پشکووترین سیستەمی یاسایی ئمە بخینە ژێر پرسیارەوە و ڕایبگەینین کە نەک تەنیا سیستەمی یاسایی و دادوری، بەڵکو هەموو

کۆمەڵگا دەبێ وابێت لەسەر بنەمای کۆمەڵایەتی ئینسانی بونیادبچێت. وەک هیوادارم کاتێک کۆماری ئیسلامی دەوخنین، نموونەیەک لە کۆمەڵگایەکی ئینسانی و تێگەیشتن و هاوستێکی نوێ لە یاسا و چەمکی تاوان و سزا و دادپەروەری، کە چەندین کیلۆمەتر لە پێشەوەیە و لە پێشکەوتووترین کۆمەڵگە سەردەمیەکان مرۆڤدۆستانەتر، بەدەست بهێنین. بەداخەوە کۆمەڵگای ئێران لە بنی هێزکەدایە. نەک خێرا بەکو حکومەتی ئیسلامی ئێم دەخێی دروست کرد. تێگەیشتنی خێرا لە دادپەروەری و تاوان و سزا، ئەوە نییە کە کۆماری ئیسلامی بەسەر کۆمەڵگەیدا سەپاندووە. بە هاوخاندنی ئێم حکومەتە، سیستەمی دادوەری کۆمەڵگەی ئێران لە کۆماری سۆسیالیستیدا دەبێتە نموونە و مۆدێل بە هەموو کۆمەڵگە مرۆڤایەتییەکانی سەردەمی ئێستا.*

۲۲ی ئایاری ۲۰۱۱

هاوکردنەوە: ئێم گفتوگۆیە بە یەکەمجار لە ۱۲ی ئازاری ۲۰۰۸ لە کەناڵ جەدید ئەنجامدراوە.